

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет права, публічного управління та національної безпеки
Кафедра психології

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Кус Іван Петрович

УДК 159.923.7

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Психологічний аналіз поняття життєвої успішності в уявленнях
старшокласників
Спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Практична психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістра психології.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ І.П. Кус

Керівник роботи:
професор Є. М. Потапчук

Житомир – 2025

Висновок кафедри

за результатами попереднього захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _____ від « ____ » _____ 20__ року

Завідувач кафедри

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(науковий ступінь, вчене звання)

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти

_____ захистив (ла)

(прізвище, ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

Кус І. П. Психологічний аналіз поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 053 «Психологія», ОПП «Практична психологія». – Поліський національний університет, Житомир, 2025.

У роботі здійснено теоретичний і емпіричний аналіз поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників. Теоретичний огляд продемонстрував багатовимірність підходів до розуміння життєвого успіху та залежність його інтерпретації від гендерних і соціально-територіальних чинників. Життєва успішність розглядається як внутрішньо зумовлений процес, пов'язаний із ціннісними орієнтаціями, самосвідомістю та активністю юнака та юнок. Емпіричне дослідження, проведене за допомогою асоціативного експерименту та методу оціночної решітки, показало домінування матеріальних критеріїв успіху у свідомості більшості старшокласників, що свідчить про вплив соціальних стереотипів, медіапростору та індивідуального досвіду. Факторний аналіз дозволив виявити структуру психологічного змісту успішності та визначити провідні смислові компоненти уявлень підлітків. Розроблений соціально-психологічний тренінг «Я і мій успіх» дозволить розвивати ефективність у формуванні реалістичних і внутрішньо вмотивованих уявлень про життєву успішність, розвитку навичок самопізнання, цілепокладання та відповідального життєвого вибору.

Ключові слова: життєва успішність, суб'єктивне благополуччя, ціннісні орієнтації, Я-концепція, старшокласники.

SUMMARY

Kus I.P. Psychological analysis of the concept of success in life in the ideas of high school students. - Qualification work on manuscript rights.

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 053 "Psychology", OPP "Practical Psychology". – Polissia National University, Zhytomyr, 2025.

The paper carries out a theoretical and empirical analysis of the concept of success in life in the ideas of high school students. The theoretical review demonstrated the multidimensionality of approaches to understanding life success and the dependence of its interpretation on gender and socio-territorial factors. Success in life is considered as an internally determined process related to value orientations, self-awareness and activity of young men and women. Empirical research conducted using an associative experiment and the method of the rating grid showed the dominance of material success criteria in the minds of most high school students, which indicates the influence of social stereotypes, media space and individual experience. Factor analysis made it possible to reveal the structure of the psychological content of success and to determine the leading semantic components of teenagers' ideas. The developed socio-psychological training "I and my success" will allow to develop efficiency in the formation of realistic and internally motivated ideas about success in life, the development of self-knowledge skills, goal setting and responsible life choices.

Key words: success in life, subjective well-being, value orientations, self-concept, high school students.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ	11
1.1. Психологічний аналіз проблеми суб'єктивного відображення людиною себе та світу	11
1.2. Суб'єктивне відображення життєвої успішності у свідомості старшокласників.....	16
1.3. Теоретична структурна модель життєвої успішності в уявленнях старшокласників.....	22
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ В УЯВЛЕННЯХ СТАРШОКЛАСНИКІВ...	28
2.1. Методи дослідження поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників	28
2.2. Методика та організація дослідження поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників	30
Висновки до розділу 2.....	33
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ В УЯВЛЕННЯХ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	34
3.1. Асоціативне сприймання успішної особистості старшокласниками.....	34
3.2. Факторне дослідження поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників.....	37
3.3. Програма соціально-психологічного тренінгу життєвої успішності старшокласників.....	64
Висновки до розділу 3.....	66
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах суспільного розвитку проблема життєвої успішності особистості набуває особливої ваги, оскільки постає центральною у формуванні життєвих орієнтирів, професійної мотивації, стратегій самореалізації молодого покоління. Період ранньої юності є ключовим етапом становлення особистості, коли юнак або юнка визначають власні життєві цілі, осмислюють майбутню професію, розробляють план саморозвитку й вибудовують модель успішного життя. Саме тому важливо дослідити, як старшокласники інтерпретують феномен життєвої успішності, які смисли надають цьому поняттю та якими психологічними критеріями вимірюють власний та чужий успіх.

У контексті глобальних соціальних трансформацій, динамічних змін освітнього простору, цифровізації, нестабільності економічних процесів та впливу війни на ментальне благополуччя української молоді поняття успішності набуває багатовимірності. Старшокласники стикаються з підвищеним рівнем невизначеності майбутнього, тиском суспільних очікувань, інформаційним перевантаженням та необхідністю відповідати різноманітним соціальним стандартам.

Суб'єктивне відображення себе та дійсності значною мірою визначають характер сприймання та оцінювання себе, інших людей, подій та явищ, що відбуваються у оточенні, при побудові та плануванні власної поведінки та взаємодії з оточуючими людьми. Дослідженням та розробкою питань суб'єктивного відображення себе, зокрема розвитку “Я-концепції” займалися такі вчені як К. Роджерс, Ж. Піаже, серед вітчизняних О.Є. Гуменюк. З погляду гуманістичних психологів, щоб розуміти поведінку людини, ми маємо знати, як особистість суб'єктивно сприймає світ, що саме є «реальним» для конкретного індивіда. Тобто саме особливості світосприймання та сприймання себе у цьому світі визначає специфіку мислення та поведінки людини. Зафіксована в суб'єктній реальності модель особистості не лише

скеровує поведінку людини, а й є визначальною для оцінювання поведінки інших людей, їх якостей та, безпосередньо, їх особистості.

У працях українських науковців Т. М. Титаренко, Г. Д. Радчук, І. Д. Бех, Н. В. Чепелевої, Л. П. Журавльової, Є. М. Потапчука та В. О. Моляка феномен життєвої успішності розглядається як багатовимірний психологічний конструкт, що поєднує ціннісно-сміслові орієнтації, особистісну суб'єктність та соціальну активність молоді. Дослідники акцентують увагу на тому, що уявлення старшокласників про успіх формуються у процесі становлення життєвих стратегій, розвитку внутрішньої мотивації, моральної відповідальності та здатності до самостійного вибору життєвого шляху. У цих наукових підходах життєва успішність трактується не лише через зовнішні досягнення, а й через смислотворення, самоорганізацію, внутрішню зрілість та усвідомленість майбутньої самореалізації. Автори підкреслюють, що соціокультурний контекст, індивідуальні цінності, творчий потенціал і рівень психологічної автономії є ключовими чинниками становлення уявлень молоді про життєвий успіх.

Актуальність дослідження обумовлена потребою глибокого аналізу психологічного змісту поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників, уточненням його структури, факторів формування та індивідуальних відмінностей, а також практичною важливістю сприяння розвитку зрілої, гуманістичної моделі успіху молодого покоління, здатного до самореалізації, адаптації в мінливому середовищі, що і зумовило вибір теми наукової роботи *«Психологічний аналіз поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників»*.

Мета дослідження – здійснити психологічний аналіз поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми життєвої успішності в уявленнях старшокласників.
2. Визначити методологічні засади дослідження життєвої успішності

у свідомості старшокласників.

3. Провести факторне дослідження поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників.

4. Розробити програму соціально-психологічного тренінгу життєвої успішності старшокласників.

Об'єкт дослідження – суб'єктивні параметри сприймання себе та світу.

Предмет дослідження – поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників.

В основу нашого дослідження покладене *припущення* про те, що до суб'єктивної картини життєвої успішності старшокласників входять уявлення переважно пов'язані з матеріальним добробутом, кар'єрним ростом та соціальним статусом.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали вихідні положення питань суб'єктивного відображення себе, зокрема розвитку «Я-концепції» К. Роджерса, Ж. Піаже та уявлення старшокласників про майбутнє та успішну особистість В.Г. Панок, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева.

Методи дослідження: методи теоретичних досліджень (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукової літератури з проблеми). Дослідження будується на основі асоціативного експерименту з подальшою побудовою оціночної решітки, конструкти в якій – виділені якості, елементи – біполярні рольові позиції життєво успішної та неуспішної людини. Методи статистичного аналізу: відсотковий аналіз, факторний аналіз.

Наукова новизна та теоретичне значення: полягає у здійсненні комплексного аналізу суб'єктивних уявлень старшокласників про життєву успішність, що дозволило визначити її структурні компоненти, основні психологічні чинники та смислові детермінанти. Результати дослідження поглиблюють теоретичні уявлення про життєву успішність як психологічний конструкт і можуть бути використані як підґрунтя для подальших наукових розробок у сфері становлення життєвих стратегій молоді.

Практична значущість одержаних результатів: полягає в можливості використання отриманих даних для розроблення корекційно-розвивальних програм, консультативної та психотерапевтичної роботи зі старшокласниками з метою формування зрілих життєвих орієнтацій і адекватного бачення успіху. Виявлені особливості уявлень старшокласників можуть бути застосовані у профорієнтаційній роботі, психологічній підтримці та педагогічній практиці, сприяючи розвитку внутрішньої мотивації, рефлексивності та готовності до усвідомленого вибору життєвого шляху.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Положення та результати дослідження представлені для обговорення на 3 науково-практичних конференціях: X Всеукраїнська з міжнародною участю науково-практична конференція «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя» (м. Суми, Україна; 12-13 листопада 2025 року), Міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції «Сто другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки» (м. Львів, Україна; м. Ополь, Польща; 25-26 листопада 2025 року) та науково-практичній конференції за результатами I туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт факультету права, публічного управління та національної безпеки «Студентські наукові читання – 2025» (м. Житомир, Україна; 11 грудня 2025 року).

Публікації. Теоретичні та емпіричні результати дослідження висвітлено у 3 публікаціях:

1. Кус І.П. Проблеми суб'єктивного відображення людиною себе та світу. *Світ наукових досліджень. Випуск 34: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції* (м. Львів, Україна; м. Ополь, Польща; 25-26 листопада 2025 року).

<http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5499/>

2. Кус І.П. Поняття життєвої успішності у психології. *Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції* (12-13 листопада 2025 року), м.

Суми / Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка.
Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2025. С. 81-82.

3. Кус І.П. Життєва успішність у свідомості старшокласників: психологічний аналіз. *Студентські наукові читання-2025: Матеріали студентської науково-практичної конференції, 11 грудня 2025 року.* Житомир: Поліський національний університет, 2025. (подано до друку).

Структура та обсяг роботи: кваліфікаційна робота складається з наступних структурних елементів – вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаних джерел, додатків. Робота налічує 103 сторінки, обсяг основного тексту роботи – 68 сторінок. Список використаних джерел налічує 44 джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Психологічний аналіз проблеми суб'єктивного відображення людиною себе та світу

Поняття «суб'єктивне відображення» трактується, у психологічній літературі, як відображення індивідом оточуючої дійсності та особистісна інтерпретація відображеного у його свідомості. Аналізуючи категоріальний апарат проблеми суб'єктивного відображення себе та оточуючого світу у свідомості людини визначимо зміст тих понять, які відображають специфіку світосприйняття та власне сприймання себе самого в соціуму та їх інтерпретацію.

Пізнання самого себе являє собою суб'єктивну сторону «Я», проте таку яка усвідомлює об'єктивне «Я», зазначає Г.Олпорт. Проблему суб'єктивного відображення себе та оточуючого світу, їх взаємодію можемо розглянути на основі аналізу таких понять як «Я-концепція», «Я-образ», «образ світу» та ін.

Поняття «Я-концепція» розглядається як усвідомлена (в більшій чи меншій мірі) система уявлень індивіда про себе самого, на основі якої він будує свою взаємодію з іншими людьми і ставиться до себе [8]. Сукупність образів та бачень власних якостей, здібностей, рівня їх розвитку, оцінка власної зовнішності та соціальної значимості серед оточуючих, саме особливості цих структурних компонентів «Я-образу» визначають специфіку побудови взаємин з оточенням та ставлення до нього та до себе безпосередньо.

Специфіка формування Я-образу визначається і віковим критерієм. Так наприклад у підлітковому віці значною мірою на процес спілкування впливає «образ зовнішності», що досить часто не відповідає «бажаному образу зовнішності», «образу ідеалу зовнішності» таке внутрішнє конфліктне протистояння обумовлює особливості процесу спілкування (опосередковано через знижену самооцінку підлітка) [8].

«Я-концепція» є і передумовою, і наслідком соціальної взаємодії, одночасно, і визначається соціальним досвідом людини. Тобто в залежності від особливостей набутого досвіду взаємодії (позитивного чи негативного) людина робить висновок про свою роль у даній ситуації взаємодії, вона оцінює себе, оцінює власні якості які були задіяні в даному процесі, та порівнює їх зі сприйманням себе іншими людьми.

«Я-образ» – особистість, відображена у самосвідомості, кінцеве уявлення про себе, свої якості, своєї ролі на кожному етапі життя. Формування «Я-образу» передбачає процес самоусвідомлення особистості себе самої, тих подій та явищ, що відбуваються навколо неї та безпосередньо з нею. Саме під час самоспостереження, самоаналізу, само оцінювання людина будує відповідне бачення себе, власний цілісний образ, об'єктивність якого залежить від об'єктивності і адекватності висновків та уявлень людини про свою особистість.

Слід зауважити, що на основі конкретних критеріїв розрізняють багато типів «Я-образу»: «Я-минуле», як сукупність спогадів та оцінок минулих подій, явищ, вчинків, та, власне, себе у минулому; «Я-дійсне» («Я-реальне») оцінювання себе, власних здібностей, якостей, досягнень на даний момент часу; «Я-майбутнє» запланована стратегія власної реалізації (може співпадати з «Я-ідеальне», в залежності від песимістичності чи оптимістичності особистісного настрою), якщо мова йде про найближче майбутнє (те яким суб'єкт збирається стати) – «Я-динамічне»; «Я-фантастичне», можна віднести до одного з типів «Я-майбутнього», це те, яким суб'єкт бажав би стати якби це було можливим.

«Я-образ» може мати різний (високий чи низький) рівень стійкості відповідно на різних вікових етапах, у різних типів особистості [29; 30]. Тобто, на певних вікових етапах він може бути більш вразливим до впливу зовнішніх факторів, наприклад у підлітковому віці «Я-образ» та його структурні компоненти можуть змінюватися під впливом ЗМІ, думок авторитетних осіб, в той час коли у більш зрілому віці для таких змін необхідні вагомі аргументи.

Так, наприклад вплив певних подій може докорінно змінити світосприймання та сприймання себе у цьому світі, в даному випадку значимість вікового періоду обумовлена досвідом людини. Та значною мірою рівень стійкості «Я-образу» залежить від особливостей особистісних характеристик, незалежно від віку людини.

У психологічній літературі поняття «образ світу» визначається як багаторівнева система уявлень людини про світ, інших людей та про себе і свою діяльність [4; 10; 14; 30]. Отож, дане поняття визначає і суб'єктивну структуру світу людини, і компоненти цієї структури, і систему взаємозв'язків між цими компонентами світу, і ставлення людини до цих компонентів світу, і бачення себе у цій структурі, як окремого, незалежного, компоненту, так і у системі зв'язків з іншими.

Вчені виділяють три основні складові свідомості – особистісний смисл, значення, чуттєва тканина. Чуттєва тканина створюється під час практичної взаємодії із зовнішнім предметним світом, як безпосереднє враження про нього, саме на вона є тим матеріалом з якого будуються свідомі, предметні образи. Саме чуттєва тканина є свідченням реальності свідомої картини світу [29; 40].

Становлення образу світу у людини це перехід за межі «безпосередньо чуттєвої картинки», тобто образ не прирівнюється до якогось зображення в уяві. У картину світу за його словами входить не зображення, а зображене (суб'єктивно трактоване особистістю), що можливе лише за рефлексії. Доповнюючи чуттєвість, знання та мислення входять до процесу формування чуттєвого образу світу. Відносно особливостей відмінності образу світу від біологічних можливостей (слух, зір тощо), то образ світу людей, які не мають таких можливостей (наприклад глухонімих) від образу світу людини яка володіє такими можливостями не відрізняється за змістом, вони відрізняються за «матеріалом різної модальності» з якого побудований цей образ.

Домінування того чи іншого полюса образу може виникати в наслідок психічної патології, особливої задачі, яку в даний момент виконує свідомість

особистості. Так образи з вираженим домінуванням полюса особистісного смисла називаються егоцентричними, егоцентричність образу не є однозначною ознакою психічної патології, а може бути зумовлена культурно-продуктивною естетичною установкою. Ілюстрацією домінуванням полюса значення в образі може бути наукове поняття, оскільки в процесі формування воно лишилося (але не повністю) предметно-чуттєвих вражень, емоційного ставлення [8; 9].

Образ постає перед нами, не як зовнішня по відношенню до світів сутність, що детермінується ними ззовні, а як частина кожного з них. Образне поле дає досліднику можливість спостерігати та досліджувати об'єкт у його константності з одного боку, та особливості його зв'язку з іншими предметами з іншого. Вчений, у своїй роботі зазначає про систему образів, що містяться у людській уяві, такою системою образів називали поетикою. Пропонується досліджувати цю систему образів за допомогою аналізу текстів [14].

Образне поле – це така структура, яка має у собі не смисли, а образи, яких відрізняє те, що на відміну від смислу чи концепту, образ – нелогічний. В образах можуть поєднуватися логічно протилежні, ніяк не пов'язані між собою явища. У психологічній літературі також виділяють уявлення особистості про майбутнє. Так одним з понять, що описує суб'єктивний образ майбутнього є життєва перспектива, життєва програма особистості.

Життєва перспектива – це сукупність обставин і умов життя, які створюють систему можливостей для оптимального життєвого прогресу. *Життєва програма* особистості більш конкретне поняття. Т.М. Титаренко [15] визначає життєву перспективу як спосіб усвідомленого, відносно структурованого усвідомлення особистістю власного майбутнього. Така перспектива поєднує не лише майбутні життєві цілі, а й визначають темп руху до них чим забезпечує зростання активності особистості. Широта перспектив наповнюють життя змістом, і відповідно свідчить про достатньо молодий психологічний вік людини, в той час як звуження життєвих перспектив, як правило, свідчить про можливість переживання життєвих криз

особистістю, наявність у неї депресивних станів на даному життєвому етапі [10].

Суб'єктивне відображення світу відбувається в єдності з відображенням себе. Р. Лазарус доводить, що когнітивна оцінка ситуації залежить не лише від об'єктивних характеристик події, а й від того, *якою людиною бачить себе* – сильною, здатною впоратися, безпорадною чи такою, що не заслуговує успіху. Світ сприймається через індивідуальні фільтри: схеми, атрибуції, установки, очікування. У результаті об'єктивно нейтральні події можуть інтерпретуватися як загроза, можливість, виклик або поразка – залежно від структури внутрішнього досвіду.

Важливо зазначити, що суб'єктивне відображення формується в контексті соціальної взаємодії. Соціально-когнітивні дослідження А. Бандури [35] підкреслюють, що індивід завжди розглядає себе через призму соціальних норм, порівняння з ровесниками, групових моделей успіху та очікувань. У підлітковому віці, який є критичним для формування цілісної Я-концепції, цей процес набуває особливої інтенсивності. Старшокласники активніше інтегрують соціальні оцінки, порівнюють себе з іншими, що впливає на суб'єктивні уявлення про успішність, компетентність та перспективи майбутнього.

Сучасні нейропсихологічні дані також підтверджують суб'єктивний характер відображення: мозок не фіксує реальність «як вона є», а перетворює її відповідно до попереднього досвіду, емоційного стану та очікуваної моделі. Як стверджує К. Фрістон, індивідуальна картина світу завжди є селективною, частково узагальненою та емоційно забарвленою [36].

Отже, суб'єктивне відображення себе і світу – це складна багаторівнева система, що інтегрує когнітивні структури, емоційні оцінки, соціальні впливи та особистісні смисли. Воно забезпечує індивідуальний спосіб сприймання та інтерпретації дійсності, визначає рівень самооцінки, життєві очікування, стиль мислення та характер поведінки. Розуміння механізмів суб'єктивного відображення є важливим для аналізу уявлень старшокласників про життєву

успішність, адже саме через призму внутрішньої картини світу формується їхнє ставлення до власних досягнень, потенціалу та життєвих можливостей.

1.2. Суб'єктивне відображення життєвої успішності у свідомості старшокласників

К. Роджерс [39] вважає, що людську поведінку в більшості випадків можна розуміти як прагнення зберегти відповідність між «Я-образом» особистості та її діями. Якщо така відповідність відсутня повністю, або відсутня частково то у людини виникає стан неконгруентності – це стан неузгодженості між суб'єктивним досвідом та образом «Я», така особистість стає дезорганізованою, вразливою, незадоволеною чи серйозно дезадаптованою.

Проведені дослідження з даного питання виявили відповідні результати, що при високому ступені узгодженості між ідеальним «Я» та образом «Я» людям характерні соціальна адаптованість, впевненість у собі та самодостатність, інші, у яких така узгодженість відсутня повністю, або частково, схильні до депресій, невпевненості, тривоги [43].

Так, на думку К. Роджерса, формування «Я-образу» в значній мірі залежить від інформації, яку ми отримуємо із навколишнього оточення, а процес формування «Я-образу» починається з сортування почуттів та самооцінки. Виникнення «Я-концепції» людини в теорії К. Роджерса пояснюється процесом диференціації. Вчений вважав, що саме позитивні та негативні оцінки з боку інших людей (а в дитячому віці це переважно батьки) стимулюють у дітей розвиток внутрішніх стандартів оцінювання, які він назвав умовами цінності. К.Роджерс зазначає, що оцінка індивідуума іншими людьми (особливо у період немовляти та раннього дитинства), є фактором, що впливає на розвиток позитивного чи негативного образу себе [21; 39].

На думку Г.Олпорта, у дитини немає уявлення того, якою вона буде, коли стане дорослою, тобто відсутній «образ майбутнього». Такий образ формується під час дорослішання з набуттям досвіду.

За Г.Олпортом, центральна проблема для підлітка – вибір кар'єри та інших життєвих цілей. Реалізація прагнення до самовдосконалення потребує узагальненого почуття самості, яке приходить лише у зрілому віці, коли всі аспекти «Я» сформувалися, тобто лише за умови сформованої «Я-концепції» можливе формування відповідних мотивів та прагнень, які сприяють саморозвитку та самореалізації особистості. На завершальній стадії свого розвитку пропріум (охоплює всі аспекти особистості, та сприяє почуттю внутрішньої єдності) співвідноситься з унікальною здатністю людини до самопізнання та самоусвідомлення [21].

Багато дослідників зазначали, що процес розвитку «Я-концепції», «Я-образу» розпочинається із процесів самовпізнання та самоусвідомлення, так у теорії Ж. Піаже [38] є положення про те, що діти, народжуючись, не мають змогу диференціювати себе, виділять себе з оточуючого світу. Вченим були проведені дослідження на дану тему сенсомоторного розвитку, який заключається у освоєнні ефективніших способів впливу на оточення, задля досягнення власних цілей. Дослідження Рові-Колльєра з'ясували, що немовлята, дізнаються, що вони можуть контролювати підвішені над ними іграшки, що свідчить про те, що вони з раннього дитинства є активними учасниками соціального процесу, через вияв певних поведінкових реакцій, що мають на меті вплив на інших (плач, жести та ін.).

Психологи виділяють такі чинники, які визначають, детермінують свідомість людини та окремі її образи: зовнішній світ, внутрішній світ (мотиви, потреби, цінності тощо), культура в якій людина перебуває, мовлення (люди які розмовляють однією мовою, можуть відноситися до різних культур, і відповідно їх свідомість буде відрізнятися, так як і у тих людей, які перебувають в одному культурному середовищі, але розмовляють різними мовами.). Зовнішній світ у образі представлений предметним змістом, культурне середовище – значенням, представником мовлення у образі є слово, а внутрішнього світу – особистісний смисл [41].

А.В. Коростеліна зазначає про проблеми, пов'язані з образом власного тіла, що є актуальними та характерними для підліткового віку. Проблемним моментом є саме формування позитивного образу власного тіла у підлітків, що ускладнюється підвищеним рівнем уваги до змін у власному тілі, та критичності до цих змін [4].

А.В. Коростеліна також зазначає на такому моменті, як конфліктність, що спричинена неадекватністю та невідповідністю образу і дійсності, так на прикладі вона показує як батьки виховують дитину у відповідності до власного образу батьківства і виховання, що протистоїть потребам дитини, в результаті дитина має змінитися, щоб відповідати батьківському образу, а це в свою чергу спричинює втрату відчуття власного Я та контакту з реальністю.

Визначаючи відмінності образу майбутнього залежно від місця проживання. О.В. Посацький робить висновки про спільні моменти образу майбутнього випускників з великого і малого міст, які полягають у реалізації таких сфер як освіта (закінчення школи, вступ до вузу), сфери професійної діяльності (професійна діяльність та кар'єра), сфера взаємин оточуючими (взаємостосунки з особами протилежної статі, стосунки з друзями та знайомими), сфера сімейних стосунків (створення сім'ї), особистісна сфера (особливості внутрішнього світу, саморозвиток), що пояснюється приналежністю респондентів до однієї вікової категорії. Щодо відмінностей у сприйманні майбутнього, то для підлітків великого міста характерним є конкретизація та сконцентрованість на професійній діяльності, для них є актуальнішими взаємини з протилежною статтю. На відміну від визначених особливостей сприймання майбутнього підлітками великих міст, сприймання майбутнього підлітками з малих міст визначаються їх орієнтацією на думку оточення, для них більше ніж для підлітків з великого міста значимими є стосунки з вчителями, думка батьків. Такі підлітки зазначають про боязнь самотності і більшою мірою занепокоєні соціально-економічною ситуацією у місті. Окрім того юнаки з малого міста частіше висловлюють власне бажання досягти успіхів у житті, прагнення стати відомими, більш орієнтовані на

пізнання світу і людської душі. Уявлення про майбутнє юнок з малого міста більшою мірою ідеалізовані: вони, як правило, прагнуть принести користь людству, стати Особистістю, на відміну від юнок, які мешкають у великому місті і частіше прагнуть до відпочинку, до набуття душевного спокою, і очікують на вдачу [19].

Життєві плани старшокласників з великого та малого міста різняться за часовою локалізацією, а саме перші розробляють свої плани на більш близький часовий період (найближчий місяць, кілька місяців, переважно пов'язуючи їх із закінченням школи, вступу, навчання та закінчення вузу), другі визначають плани та цінності на все подальше життя.

Чим вища позитивність гармонійності Я-концепції, тим нижча міра переживання суб'єктом майбутнього, як проблеми. Юнаки та юнки, що мають високий рівень працездатності, адекватну самооцінку, здатність відстоювати та обґрунтовувати власну точку зору, власні позиції, які мають високий рівень комунікативних здібностей, переживають своє майбутнє як проблему, меншою мірою ніж їх однолітки, які не володіють такими характеристиками [12].

А.Г. Грецов займався вивченням питання, що стосувалися уявлення підлітків, та їх батьків, стосовно життєвого успіху. А.Г. Грецов досліджував що, на думку підлітків, є важливим для досягнення життєвого успіху, представлені результати його дослідження були диференційовані за гендерним критерієм. Так на основі його досліджень було виявлено що, на думку підлітків, найважливішими чинниками, що впливають на досягнення життєвого успіху є такі як: праця, гарне здоров'я, підтримка близьких друзів та отримання якісної освіти [1; 5].

На відміну від підлітків, які вважають необхідною умовою для досягнення успіху важливішими є дружні зв'язки, на думку батьків, для досягнення успіху їх дітям необхідна підтримка сім'ї. Досліджувався вплив оточуючих людей на досягнення успіху. На думку підлітків, найважливішими особистостями у процесі досягнення успіху є власне сама людина, яка прагне до успіху, та її

батьки, менший кількісний показник був отриманий при оцінці вкладу друзів у досягнення успіху.

Суб'єктивне відображення життєвої успішності у свідомості старшокласників є складним психологічним феноменом, що формується в результаті взаємодії індивідуальних, соціальних та культурних чинників. У сучасній психології успішність розглядається не стільки як об'єктивний результат діяльності, скільки як особистісно забарвлене уявлення про власні досягнення, можливості та перспективи, що існує у формі внутрішніх смислів, цілей, очікувань та самооцінних суджень. Для підліткового віку характерне інтенсивне формування Я-концепції, розвиток рефлексії та становлення ідентичності, тому уявлення про життєву успішність стають важливою частиною психологічної картини світу старшокласників [22].

Суб'єктивність цих уявлень проявляється в тому, що кожен старшокласник інтерпретує поняття успіху крізь власний досвід, соціальні впливи та особистісні очікування. На формування відповідних уявлень значно впливають такі чинники, як рівень самоефективності – віра у здатність досягати поставлених цілей (А. Бандура) [35], соціальні порівняння з однолітками (К. Роджерс) [39], внутрішня система цінностей (Л.П. Журавльова, В.О. Моляко, Н.В. Чепелева) [14; 32; 33; 44], стиль батьківського виховання та сімейні моделі досягнення (В.Г. Панок, Т.М. Титаренко) [15; 26; 27]. У старшому шкільному віці ці чинники інтегруються в особистісну структуру та визначають, що саме підліток вважає успіхом і наскільки реалістично оцінює свої можливості щодо його досягнення.

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що уявлення підлітків про життєву успішність часто містять амбівалентність: з одного боку – прагнення самореалізації, автономії та визнання, з іншого – страх невдачі, соціальної оцінки та невідповідності ідеалам. Створюючи власну картину успішності, старшокласники опираються на соціальні моделі: медійні образи, приклади авторитетних дорослих, досягнення ровесників, очікування сім'ї та школи. У

підліткової свідомості успіх часто набуває символічного значення – як підтвердження власної цінності, соціальної компетентності та перспективності.

Важливу роль відіграють емоційно-оцінні компоненти, адже життєва успішність сприймається не лише як факт, а як переживання – почуття задоволення, впевненості, особистісного зростання або, навпаки, фрустрації й невпевненості. Згідно з сучасною позитивною психологією (Г. Салліван), саме суб'єктивне відчуття реалізованості й життєвого благополуччя стає основою сприйняття себе як успішної особистості. Отже, навіть за однакових умов старшокласники можуть по-різному оцінювати власну успішність: для одних вона пов'язана з високими академічними досягненнями, для інших – з особистою свободою, комунікативністю або творчими проявами [42].

Українські дослідження підтверджують, що уявлення підлітків про успішність є динамічними і значною мірою залежать від соціального контексту, зокрема сучасних суспільних трансформацій і умов воєнного часу. У свідомості старшокласників помітно посилюється орієнтація на соціальну значущість діяльності, здатність бути корисним іншим, мати стійкість і психологічну готовність до викликів. Таким чином, поняття успішності дедалі частіше виходить за межі матеріальних критеріїв і набуває екзистенційного змісту [14; 15; 22].

Отже, суб'єктивне відображення життєвої успішності у старшокласників формується як інтегративний психологічний конструкт, що поєднує когнітивні уявлення, емоційні переживання, систему цінностей та соціальні очікування. Воно визначає не лише те, як підлітки тлумачать поняття «успіх», а й те, як вони будують власні життєві плани, оцінюють перспективи та конструюють образ майбутнього. Аналіз цього феномена дає змогу глибше зрозуміти мотиваційні й особистісні механізми, що впливають на становлення життєвої позиції молоді.

1.3. Теоретична структурна модель життєвої успішності в уявленнях старшокласників

У період старшої школи (15-17 років) відбувається активне формування Я-концепції, виокремлення ключових життєвих цінностей, становлення життєвих орієнтирів, професійне самовизначення та побудова образу майбутнього. Саме на цьому віковому етапі виникає інтенсивна потреба в окресленні власної моделі життєвої успішності, здобутті відповідей на питання “хто я?”, “яким шляхом рухаюся?”, “що для мене означає бути успішним?”. Уявлення про життєву успішність у старшокласників постають як інтегральний психологічний феномен, що об’єднує когнітивні, емоційні, мотиваційні, ціннісні та поведінкові компоненти, формуючи суб’єктивний образ життєвого шляху та очікуваних результатів власної діяльності (див. рис. 1.1.).

Суб’єктивне переживання життєвої успішності старшокласниками			
Когнітивний блок: - образи успіху, - визначення успіху, - критерії успіху	Ціннісно-смысловий блок: - життєві цінності, - смисли, -пріоритети	Особистісно-рефлексивний блок: - Я-образ, - самооцінка, - рефлексія	Мотиваційно-цільовий та поведінково-діяльнісний блок

Рис. 1.1. Теоретична структурно-функціональна модель життєвої успішності в уявленнях старшокласників

Теоретична структурна модель життєвої успішності в уявленнях старшокласників передбачає виділення низки взаємопов’язаних блоків, кожен із яких не лише визначає змістові характеристики поняття успіху, але й відображає специфіку вікового розвитку та психосоціальних завдань

старшокласників. До таких компонентів відносяться: соціокультурний, когнітивний, ціннісно-смісловий, особистісно-рефлексивний, мотиваційно-цільовий та поведінково-діяльнісний блоки. Їх функціонування забезпечує формування суб'єктивного переживання життєвої успішності як кінцевого інтегративного результату.

Соціокультурний блок визначає зовнішні джерела уявлень про успіх. У старшокласників провідну роль відіграють родинні установки, стиль виховання, очікування батьків щодо академічних досягнень, вибору професії, соціального статусу чи майбутньої кар'єри. Сім'я часто задає базову модель успішності: “бути освіченим”, “мати престижну професію”, “матеріальну стабільність” тощо. Шкільне середовище, зі свого боку, підкріплює уявлення про успіх через оцінювання, досягнення, рейтинги, участь у конкурсах та олімпіадах. Значну роль у структурі соціокультурного впливу відіграють однолітки, чия думка в цьому віці має високу значущість. Старшокласники активно порівнюють себе з іншими, орієнтуються на соціальне схвалення, бо прагнуть визнання і самоствердження в групі. Медіа, особливо соціальні мережі, формують уявлення про стандарти успішності – із домінуванням образів матеріального достатку, ідеалізованих досягнень, популярності та привабливого стилю життя. Однак на цьому етапі розвитку молодь часто ще недостатньо критично сприймає медіаконтент, що створює ризики викривлених моделей успіху, орієнтованих на поверхневі, зовнішні критерії. Таким чином, соціокультурний блок задає первинне смислове поле, з якого старшокласник черпає уявлення, образи та стандарти успішності, проте ці характеристики ще не є інтеріоризованими до особистісного рівня.

Другий компонент моделі – *когнітивний блок* – відображає інтелектуально-змістовий аспект формування уявлень про життєву успішність. У старшому шкільному віці активно розвивається абстрактно-теоретичне мислення, здатність до узагальнень, порівнянь, встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Завдяки цьому підлітки формують власні визначення успіху (“успіх – це...”, “успішна людина – та, яка...”),

вибудовують понятійні схеми й категоріальні ознаки успішності. Когнітивний компонент охоплює уявлення про критерії успіху (матеріальні досягнення, професійна реалізація, міжособистісні стосунки, саморозвиток, моральна цілісність), а також сценарні очікування щодо майбутнього (“закінчити навчання”, “здобути професію”, “досягти суспільного визнання”). На цьому віковому етапі когнітивні уявлення можуть бути суперечливими: поряд із глибокими гуманістичними орієнтирами (щастя, повноцінна сім'я, духовність) часто присутні і медійно-популярнізовані елементи, пов'язані з матеріальним достатком, статусністю та зовнішнім підтвердженням власної цінності.

Ціннісно-смысловий блок є центральним ядром моделі, оскільки саме через систему цінностей старшокласник визначає для себе “яким має бути мій успіх”. У цьому віці відбувається активна смислотворча робота, формування життєвих орієнтирів, пошук відповідей на питання про сенс життя, власне призначення, бажані життєві траєкторії. У структурі ціннісно-смыслового блоку виділяються ключові життєві пріоритети: свобода, любов, розвиток, сім'я, кар'єра, визнання, служіння суспільству. Саме вони визначають, що старшокласник визнає показником успішності: високі академічні результати, гармонійні стосунки, значуще професійне становлення чи здатність бути корисним іншим. Якщо ціннісні орієнтації сформовані зріло, успішність набуває внутрішнього виміру та перестає асоціюватися виключно із зовнішніми атрибутами. Натомість, коли життєві смисли перебувають у стадії несталості або ж підмінені соціальними очікуваннями, уявлення про успіх набувають поверхневого, зовнішнього характеру, що може викликати тривожність, внутрішні суперечності, конфлікт між “хочу” і “треба”.

Особистісно-рефлексивний компонент визначає, як старшокласник розуміє власні можливості щодо досягнення успіху, як оцінює себе, свій ресурсний потенціал, власні риси, здібності та перспективи. Центральними елементами тут є Я-концепція, самооцінка, самоефективність, рівень самоприйняття та здатність до рефлексії. У цьому віці Я-концепція зазнає

переоцінки та системного перегляду: юнак або дівчина активно порівнюють себе з іншими, аналізують власні успіхи й невдачі, намагаються зрозуміти свою унікальність. Саме через усвідомлення власних якостей, сильних і слабких сторін, здібностей і обмежень формується відповідь на запитання: «Чи може саме така людина, як я, бути успішною?». Старшокласник, який має стійку позитивну самооцінку, відчуття компетентності та віру у здатність впливати на власне життя, сприймає успішність як досяжний результат особистих зусиль. Натомість низька самооцінка, самознецінення, страх невдачі або перфекціоністське прагнення до ідеальності можуть спотворювати образ успішності, викликати переживання меншовартості та емоційного виснаження.

Наступний елемент – *мотиваційно-цільовий блок* – пов'язаний із причинами, що спонукають досягати успіху та визначають траєкторії руху до нього. У старшокласників активно формується мотивація досягнення, рівень домагань, здатність формулювати життєві й професійні цілі. Саме у цьому віці підліток уперше замислюється над майбутньою професією, сприймає навчальні досягнення як основу майбутньої кар'єри, оцінює перспективи самореалізації. Успішність усвідомлюється як результат не лише здібностей, але й наполегливості, дисципліни, праці над собою. Якщо у структурі мотивації домінує внутрішня спрямованість – бажання самореалізації, розвиток, прагнення бути корисним, – уявлення про успіх набувають зрілого характеру. Якщо ж переважає зовнішня мотивація – схвалення, престижність, популярність, – старшокласник часто сприймає успіх як вимогу відповідати очікуванням інших.

Поведенінково-діяльнісний блок відображає практичну реалізацію уявлень про успіх у конкретних діях. Для старшокласників це навчальна діяльність, участь у конкурсах чи проектах, професійні спроби (курси, випробування професійних ролей), саморозвиток, спорт, волонтерство, творчість, ініціативність, уміння ставити цілі й планувати їх досягнення. Важливою складовою цього блоку є поведінка в ситуаціях успіху та невдачі:

здатність приймати помилки як досвід, не припиняти діяльність після поразки, брати відповідальність за власні рішення. Поведінково-діяльнісний вимір дає старшокласнику реальний досвід результатів, який стає підґрунтям для переосмислення уявлень про успішність, корекції самооцінки та уточнення цінностей і життєвих перспектив.

Завершальним компонентом моделі виступає суб'єктивне переживання життєвої успішності – інтегральний психологічний стан, що виникає на стику уявлень, цінностей, особистісних змістів, мотивів і реальних досягнень. Воно проявляється у відчутті задоволеності власним життям, внутрішньої гармонії, психологічного благополуччя, а також упевненості у вибраному життєвому шляху. Для одних молодих людей успішність ототожується із внутрішнім спокоєм, реалізацією потенціалу, розвитком, міцними стосунками, для інших – із зовнішніми атрибутами: популярністю, високими матеріальними стандартами або професійними статусами. Саме суб'єктивний вимір дозволяє оцінити, наскільки гармонійною є сформована модель успішності, чи відповідає вона внутрішнім потребам і чи не дисонує з особистісними цінностями.

Таким чином, структурна модель життєвої успішності в уявленнях старшокласників має багаторівневу ієрархічну організацію. Соціокультурний вплив формує початкові образи успіху, когнітивний рівень наповнює їх змістом, ціннісно-смисловий визначає пріоритети, особистісно-рефлексивний рівень поєднує образ успіху з образом “Я”, мотиваційно-цільовий спрямовує зусилля на досягнення бажаного, а поведінково-діяльнісний забезпечує перехід уявлень у реальний життєвий досвід. Отриманий досвід успіхів і невдач, своєю чергою, повертається до внутрішніх психологічних блоків, стаючи підставою для корекції самооцінки, уточнення цінностей, перегляду життєвих сценаріїв і критеріїв успішності.

Отже, життєва успішність старшокласників є не стільки результатом зовнішнього соціального оцінювання, скільки внутрішньою узгодженістю цінностей, цілей, самосприйняття та реальної активності. Вона відображає

процес становлення особистості, здатної відповідально приймати рішення, ставити реалістичні цілі, здійснювати життєвий вибір і будувати власну траєкторію розвитку. Саме в гармонійному поєднанні внутрішніх критеріїв і зовнішніх можливостей народжується відчуття справжньої життєвої успішності, яке стає важливою умовою повноцінного дорослішання та реалізації індивідуального потенціалу старшокласника.

Висновки до розділу 1

Теоретичний огляд проблеми показав відмінності у поглядах на проблему вивчення життєвого успіху у свідомості старшокласників. Аналізуючи особливості образу майбутнього на основі гендерного критерію, О.В. Посацький зазначає і про відмінності уявлень про майбутнє як юнаків великого та малого міста, так і юнок великого та малого міста. Так юнаки з малого міста частіше висловлюють власне бажання досягти успіхів у житті, прагнення стати відомими, більш орієнтовані на пізнання світу і людської душі.

Життєва успішність старшокласників визначається не лише зовнішніми соціальними оцінками, а передусім внутрішньою узгодженістю їхніх цінностей, життєвих намірів, самоусвідомлення та особистої активності. Вона постає як динамічний процес формування зрілої особистості, здатної відповідально робити вибір, окреслювати досяжні цілі, приймати рішення та вибудовувати індивідуальну траєкторію розвитку. Відтак саме гармонія між внутрішніми орієнтирами та реальними зовнішніми умовами створює відчуття автентичної життєвої успішності, що є ключовою передумовою повноцінного дорослішання та розкриття потенціалу старшокласника.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ В УЯВЛЕННЯХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

2.1. Методи дослідження поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників

Дослідження суб'єктивних уявлень старшокласників про життєву успішність вимагає застосування методів, здатних виявити не лише раціонально усвідомлені судження, а й глибинні смисли, асоціативні зв'язки та семантичну структуру внутрішнього образу успіху. Тому найбільш адекватними для вивчення цього феномену виступають асоціативний експеримент та психосемантичні методи, які дозволяють реконструювати індивідуальні когнітивні моделі, виявити латентні уявлення, емоційні реакції, ціннісні орієнтації й соціально опосередковані смисли, що формують поняття успішності. Асоціативний експеримент, який має довгу історію використання в психології (К. Юнг), і сьогодні зберігає свою релевантність завдяки здатності виявляти неусвідомлені зв'язки між словами й поняттями. У його основі лежить припущення, що індивідуальні асоціації відображають специфіку внутрішньої концептуальної організації свідомості [21].

У контексті дослідження уявлень про життєву успішність старшокласникам пропонується стимульне слово «успіх» або «життєва успішність», після чого вони мають швидко назвати перші спонтанні асоціації – слова, образи, емоції чи символи. Аналіз змісту асоціацій дозволяє виявити домінуючі смислові поля: орієнтацію на досягнення, матеріальні блага, соціальне схвалення, самореалізацію, особистісне зростання, смислотворення. Крім того, ця методика дає змогу простежити різницю між індивідуальними й груповими уявленнями, визначити гендерні та вікові особливості сприймання успішності, а також виявити вплив соціокультурних чинників (шкільного середовища, сімейних установок, медійних моделей) на зміст асоціативних зв'язків.

Психосемантичні методи, започатковані працями Дж. Келлі та Ч. Осгуда [37], дають змогу глибше проникнути в структуру суб'єктивного значення поняття успішності, описати систему особистісних смислів і визначити психологічні координати, в яких старшокласники розміщують це явище. Психосемантика виходить із того, що значення понять не є універсальними, а формуються в індивідуальній свідомості як результат особистого досвіду та інтеріоризованих соціальних впливів. Використання семантичного диференціалу Осгуда дозволяє кількісно оцінити, як саме підлітки сприймають життєву успішність за ключовими факторами: оцінкою (позитивність – негативність), силою (активність – пасивність), організованістю (структурованість – хаотичність). Для цього респондентам пропонують оцінити поняття «успішність» за шкалами біполярних прикметників, що дозволяє виявити емоційне забарвлення поняття, ступінь його привабливості та психологічну близькість до Я-образу [9].

Іншим варіантом психосемантичного підходу є метод репертуарних ґраток Дж. Келлі [37], який допомагає виявити особистісні конструкти, через які старшокласники інтерпретують життєвий успіх. Порівнюючи різних «успішних» і «неуспішних» людей зі свого оточення або медійного простору, підлітки формують унікальні осі значень (наприклад: «цілеспрямований – байдужий», «впевнений – невпевнений», «працьовитий – лінивий»). У такий спосіб дослідник отримує доступ до індивідуальних смислових координат, що визначають, якими якостями, поведінковими стратегіями й життєвими виборами підлітки наповнюють поняття успішності.

Перевага обох методів полягає у здатності виявляти глибинні, часто неусвідомлені компоненти уявлень. Якщо асоціативний експеримент фіксує швидкі спонтанні реакції, що відображають емоційно-сміслову ядро поняття, то психосемантичне дослідження дозволяє структурно описати систему суб'єктивних значень і побачити, як життєва успішність співвідноситься з Я-образом підлітка, його цінностями, очікуваннями та життєвими цілями. Поєднання цих методів дає можливість отримати багатовимірне уявлення про

феномен: від емоційних реакцій і поверхневих асоціацій до глибинних ціннісних структур і когнітивних конструктів.

Таким чином, асоціативний експеримент та психосемантичний аналіз виступають ефективними й взаємодоповнювальними інструментами у дослідженні суб'єктивного змісту життєвої успішності старшокласників. Вони дозволяють реконструювати внутрішню структуру значень, з'ясувати індивідуально-психологічні особливості сприйняття успіху, а також окреслити загальні закономірності, за якими формується уявлення підлітків про життєву реалізованість та життєву перспективу. Обидва методи забезпечують глибину аналізу, необхідну для повноцінного розкриття феномену життєвої успішності в свідомості молоді та побудови науково обґрунтованої моделі цього складного психологічного утворення.

2.2. Методика та організація дослідження поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників

Організація емпіричного вивчення життєвої успішності в уявленнях старшокласників здійснювалась поетапно і включала комплекс методів, спрямованих на дослідження як спонтанних уявлень, так і структурованих когнітивно-семантичних характеристик поняття успіху.

На першому етапі застосовувався асоціативний експеримент, який дозволив виявити нечітко усвідомлювані, емоційно забарвлені та соціально опосередковані уявлення про успішну особистість. Старшокласникам пропонувалося стимульне слово «успішність», після чого вони мали назвати перші спонтанні асоціації. Отримані дані підлягали контент-аналізу, що дало можливість виокремити основні конструкти – характерологічні, мотиваційні, поведінкові й соціальні ознаки, які респонденти найчастіше пов'язували із життєвим успіхом. Цей етап виконував функцію формування гіпотетичної структури поняття, яка слугувала підґрунтям для побудови наступних методичних кроків.

Другий етап передбачав використання модифікованої оціночної решітки, укладеної відповідно до принципів репертуарної ґратки Дж. Келлі. Конструкти – якості успішної особистості – були відібрані на основі асоціативного експерименту, що забезпечувало відповідність методики реальному суб'єктивному досвіду старшокласників. Елементами решітки виступали дві біполярні рольові позиції: «життєво успішна людина» та «життєво неуспішна людина». Респонденти здійснювали оцінювання за шкалами біполярних прикметників, що дозволяло зафіксувати ступінь вираженості кожного конструкта щодо відповідної ролі. Отримані кількісні дані репрезентували систему смислів, через яку старшокласники диференціюють успішну й неуспішну особу, а також показували напрями, у яких підлітки будують власні життєві орієнтації.

Третім етапом дослідження став *факторний аналіз*, спрямований на виявлення латентних структур, що інтегрують окремі конструкти у ширші психологічні компоненти уявлень про життєву успішність. Використання факторного аналізу дозволило з'ясувати, які групи характеристик утворюють найбільш стійкі змістові блоки, наприклад: «внутрішня саморегуляція», «мотивація досягнення», «соціальна активність та комунікативність», «емоційно-вольова стійкість» тощо. На основі цього стало можливим описати структуру життєвої успішності як багатовимірний конструкт, що включає особистісні, поведінкові та соціально-перцептивні компоненти. Інтерпретація факторів дала змогу визначити, які аспекти успішності є провідними у свідомості старшокласників, а які – периферійними або суперечливими. Це забезпечило глибинне розуміння того, як саме підлітки вибудовують суб'єктивне значення життєвого успіху, на які психологічні параметри вони спираються у самооцінці й в оцінці інших, та які вимоги висувають до себе у контексті майбутнього дорослого життя.

Четвертим етапом дослідження стала *розробка програми соціально-психологічного тренінгу розвитку життєвої успішності старшокласників*, зміст якої безпосередньо спирався на результати факторного аналізу та

загальну структуру уявлень про успіх. Тренінг був спрямований на формування реалістичних життєвих цілей, розвиток навичок саморегуляції, підвищення самоефективності, усвідомлення власних сильних сторін і ресурсів, а також корекцію неадаптивних уявлень про успішність (наприклад, орієнтації лише на зовнішні атрибути чи порівняння з іншими). Програма включала інтерактивні вправи, дискусії, рольові ситуації, саморефлексивні завдання та моделі поведінки, які підсилюють відповідальність, ініціативність і здатність приймати обґрунтовані рішення. Таким чином тренінг виступав прикладним продовженням емпіричного дослідження та засобом практичної підтримки особистісного розвитку старшокласників.

У дослідженні брали участь 45 старшокласників – учнів 10-11 класів Ліцею №2 м. Житомира. Вибірку становили учні віком 15-17 років, що перебувають на етапі активного становлення життєвих орієнтацій, професійного самовизначення та формування уявлень про власну життєву перспективу. Загальна кількість учасників визначалася з урахуванням статистичної достатності для якісного та кількісного аналізу результатів, а також можливості проведення факторного аналізу. Усі учасники дослідження брали участь добровільно, були ознайомлені з метою роботи та мали право відмовитися на будь-якому етапі без жодних наслідків.

Усі етапи дослідження здійснювалися з дотриманням етичних норм психологічної науки, включно з принципами інформованої згоди, конфіденційності, добровільності та безпеки учасників. Участь неповнолітніх вимагала отримання дозволу адміністрації школи та усної згоди батьків або законних представників. Дослідження не містило жодних процедур, здатних завдати психологічної шкоди, а всі результати опрацьовувалися в узагальненому вигляді, що унеможливлювало ідентифікацію окремих учасників.

Комплексне поєднання асоціативного експерименту, репертуарної ґратки, факторного аналізу та тренінгового етапу дозволило не лише описати суб'єктивну структуру поняття життєвої успішності у свідомості

старшокласників, а й розробити систему психологічного впливу, спрямовану на оптимізацію цих уявлень та сприяння формуванню зрілої, внутрішньо вмотивованої життєвої позиції.

Висновки до розділу 2

У другому розділі ми розглянули методики, які використовують для вивчення проблеми дослідження життєвої успішності у свідомості старшокласників. Описали та обґрунтували вибір методики для нашого дослідження.

Відповідно до теоретичного аналізу були підібрані найбільш доцільні методи дослідження. Ними стали: методи теоретичних досліджень (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукової літератури з проблеми). Дослідження будується на основі асоціативного експерименту з подальшою побудовою оціночної решітки, конструкти в якій – виділені якості, елементи – біполярні рольові позиції життєво успішної та неуспішної людини. Дані отримані в ході дослідження піддаватимуться факторному аналізу.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОНЯТТЯ ЖИТТЄВОЇ УСПІШНОСТІ В УЯВЛЕННЯХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

3.1. Асоціативне сприймання успішної особистості старшокласниками

На основі аналізу змісту асоціацій, отриманих у ході асоціативного експерименту, було виокремлено чотири провідні категорії сприймання життєвої успішності: *сфера сімейних стосунків, сфера міжособистісного спілкування, матеріальна сфера та особистісна сфера*. Віднесення окремих асоціацій до зазначених категорій дало змогу окреслити загальні тенденції уявлень старшокласників та визначити психологічні смисли, які молодь вкладає в поняття «успішна особистість».

До *сфери сімейних стосунків* увійшли асоціації, що пов'язані з уявленнями про емоційну стабільність, підтримку, відчуття належності та значущих стосунків: *сімейне благополуччя, сім'я, кохання, дім, кохана людина*. Висока частота таких асоціацій (51,1% досліджуваних назвали саме «сім'ю» як ознаку успіху) свідчить про важливість сімейних цінностей у світогляді старшокласників. Це може бути пов'язано з особливостями соціального контексту в Україні, де сім'я традиційно виступає ключовим джерелом емоційної підтримки та символом особистого благополуччя.

До *сфери міжособистісного спілкування* увійшли асоціації, що вказують на значущість соціального схвалення, позитивних взаємин і впливу: *повага, добрі відносини, добра слава, друзі, товарицькість, популярність, влада*. Ця категорія демонструє, що для старшокласників життєва успішність нерозривно пов'язана з визнанням іншими, соціальним статусом і якістю міжособистісних зв'язків. Для цього віку, який характеризується зростанням ролі групової приналежності та чутливості до соціальних оцінок, така тенденція є очікуваною.

Найбільш насиченою за кількістю згадувань стала *матеріальна сфера*, куди увійшли асоціації на кшталт *гроші, достаток, машина, кар'єра, кар'єрний ріст, фінанси, улюблена робота*. За результатами дослідження, 71,1% старшокласників пов'язують успішність насамперед із матеріальним забезпеченням та професійною реалізацією. Така висока частота матеріальних асоціацій засвідчує домінування уявлень, трансльованих сучасним суспільством і медіа: орієнтація на досягнення, професійний статус і фінансову незалежність стає центральним критерієм успішності для юнаків та юнок. У цьому проявляється певний вплив соціально-економічної ситуації, що формує прагнення до стабільності та передбачуваності, які молодь пов'язує саме з матеріальними ресурсами.

До *особистісної сфери* віднесено асоціації, що відображають індивідуально-психологічні риси, важливі для досягнення успіху: *комунікабельність, імідж, дипломатичність, наполегливість, сміливість, оптимізм, прагнення, хитрість, щедрість, вміння знаходити вихід із ситуації*. Ця категорія демонструє, що старшокласники не обмежуються зовнішніми критеріями успіху – вони визнають роль особистісних якостей як ключового ресурсу самореалізації. Це відповідає сучасним психологічним підходам, які трактують життєву успішність як інтегративний конструкт, що включає компетентності, саморегуляцію, креативність, емоційну стійкість і самоефективність.

Аналіз частотності асоціацій показав такі найвиразніші тенденції:

- 71,1% (32 старшокласників) назвали асоціації, пов'язані з *грошима, кар'єрою, фінансами та достатком*;
- 51,1% (23 старшокласників) назвали *сім'ю як важливий маркер успіху*;
- 40% (18 старшокласників) назвали *розум, інтелект, інтелектуальні здібності* (див. Додаток А).

Такий розподіл свідчить про багатовимірність уявлень про життєву успішність: матеріальний компонент є провідним, але він поєднаний із гуманістичними (сім'я) та інтелектуальними (розум) критеріями (див. рис 3.1).

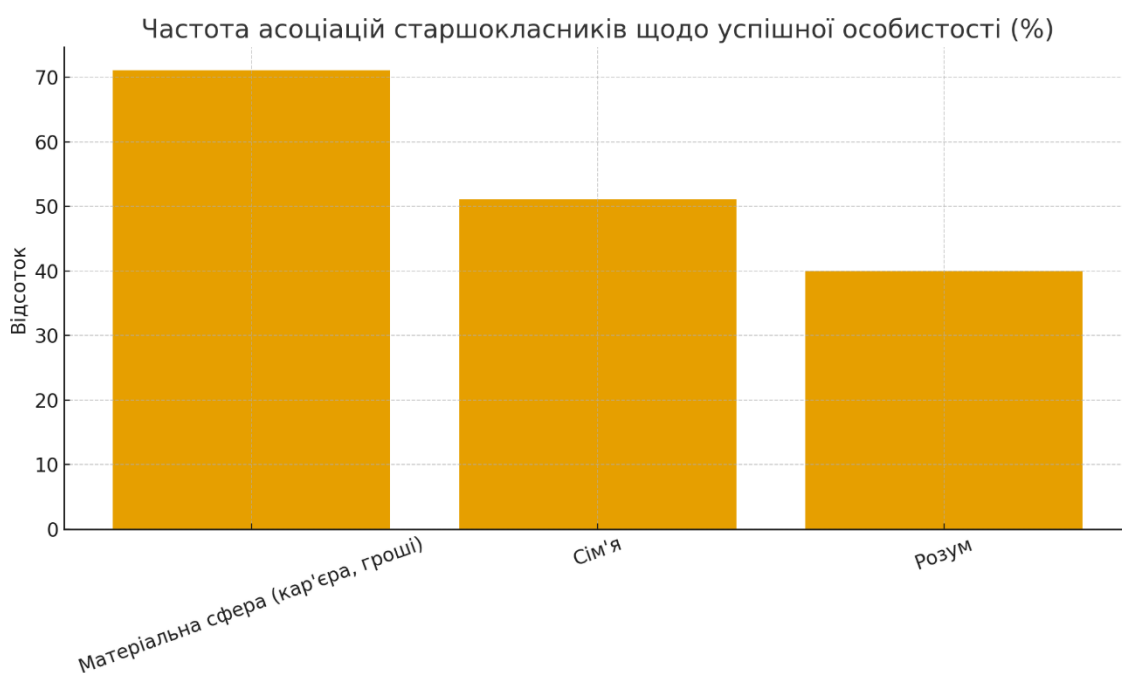

Рис. 3.1. Сприймання успішної особистості старшокласниками

Важливим є те, що у змісті асоціацій не проявилися значущі статеві відмінності: юнаки й юнки продемонстрували подібну структуру уявлень. Також специфіка школи-ліцею з фізкультурним ухилом не вплинула на характер асоціацій: спортивні досягнення, фізична форма чи змагальність майже не були названі, що свідчить про домінування соціальних та матеріальних моделей успіху над професійно-специфічними.

Загалом отримані результати дозволяють зробити висновок, що уявлення старшокласників про життєву успішність формуються під впливом поєднання соціальних стереотипів, медійних моделей і ціннісних орієнтацій найближчого оточення. Молодь тяжіє до інструментального розуміння успіху, ототожнюючи його з досягненням помітних зовнішніх ресурсів, проте водночас у її свідомості зберігається зв'язок із базовими гуманістичними цінностями – сім'єю, близькими стосунками та особистісною цілісністю.

Таким чином, асоціативний аналіз дозволив реконструювати *суб'єктивне смислове поле життєвої успішності*, яке складається з кількох взаємодоповнювальних компонентів. Це підтверджує багатовимірний характер феномена, що є ключовим для розуміння його психологічної природи та для подальшого дослідження – зокрема, за допомогою психосемантичних методів і факторного аналізу, які дають можливість простежити структурну організацію цих уявлень у свідомості старшокласників.

3.2. Факторне дослідження поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників

Специфіка дослідження передбачає індивідуальну роботу з досліджуваним, та індивідуальний аналіз отриманих даних. Для прикладу покажемо факторний аналіз 10 досліджуваних осіб.

Досліджуваний А.

В ході факторного аналізу даних досліджуваного А, були отримані наступні дані, що свідчать про виділення двох факторів (додаток 3).

- перший фактор до якого увійшли такі асоціації як повага людей (-0,749135), ріст кар'єри (-0,758902), щастя (-0,904608), доброта (-0,728016), кохання (-0,707157).
- до другого фактора увійшов такий конструкт як гроші (-0,732530).

Перший фактор пояснює 44% дисперсії, другий – 22%, отож більш значимим є перший фактор. Сукупний відсоток дисперсії обох факторів дорівнює 66%, що свідчить про те, що нам вдалося описати значну частину масиву даних (див. додаток Б, табл. 2).

Цікавим є те, що досліджуваний не ототожнює гроші як показник життєвої успішності з такими характеристиками, як освіченість чи наполегливість. Це може свідчити про вплив соціальних стереотипів, поширених у найближчому оточенні респондента: приклад друзів або знайомих, які досягли матеріального статку без значних освітніх чи

інтелектуальних зусиль, міг сформувавши у нього переконання, що фінансовий успіх не обов'язково є результатом цілеспрямованості чи навчання.

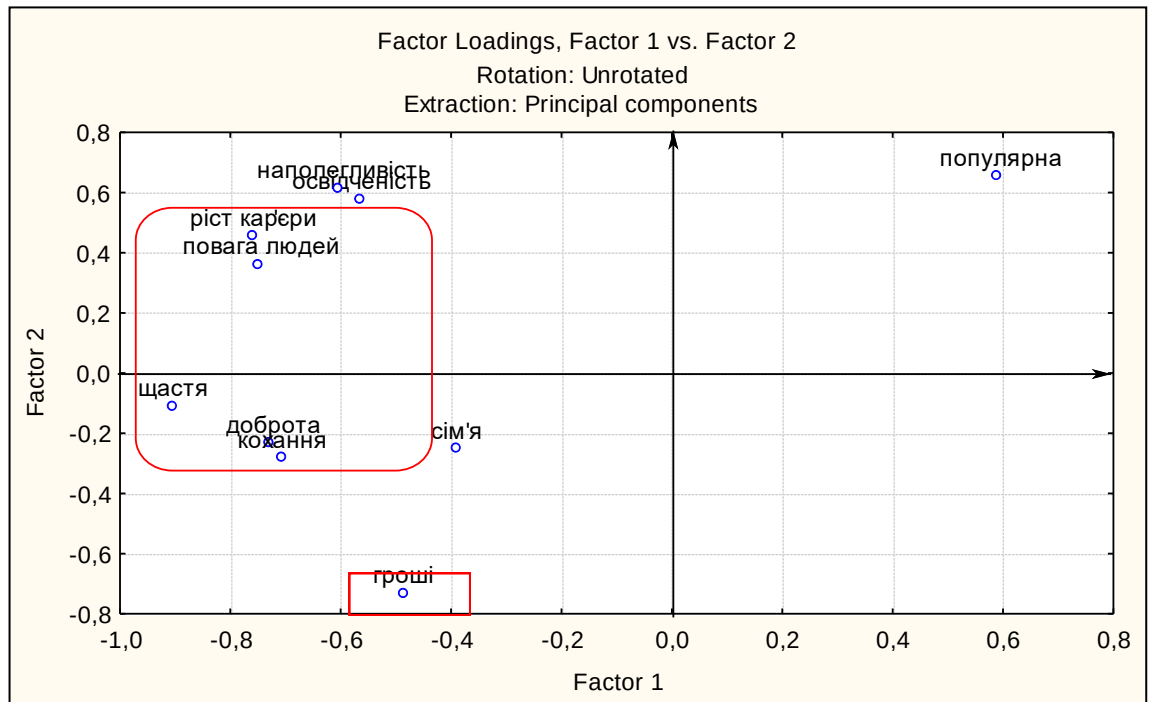

Рис. 3.2. Факторне поле за результатами реконструкції життєвої успішності досліджуваного А.

Аналізуючи кількісні значення зв'язку виділених факторів з рольовими позиціями, слід зазначити, що найбільші факторні ваги за першим фактором мають такі позиції, як *«особистість, яка має підтримку оточення, але не має рис, що сприяють досягненню успіху»* та *«немотивована на успіх особистість»*. Це вказує на те, що перший фактор пов'язаний саме з тими психологічними характеристиками, які досліджуваний відніс до його змісту: повага людей, кар'єрне зростання, щастя, доброта, кохання. Таким чином, перший фактор можна трактувати як *ціннісно-емоційну вісь*, на якій успішність визначається через соціальну підтримку, позитивне ставлення інших та емоційне благополуччя.

За другим фактором найбільші ваги має рольова позиція *особистості, яка має підтримку оточення і водночас, на думку досліджуваного, має гроші* (додаток Б, табл. 3). Це свідчить про те, що другий фактор репрезентує іншу логіку узагальнення – він відображає зв'язок матеріальних аспектів успішності

з оцінкою соціальних відносин, підкреслюючи уявлення досліджуваного про те, що фінансові ресурси часто співіснують із підтримкою або схваленням з боку соціального оточення.

Кореляційний аналіз виявив кілька важливих смислових зв'язків між конструктами. Так, на думку досліджуваного, людина, яка має повагу людей, є щасливою, наполегливою, і її кар'єра характеризується зростанням. Можемо припустити, що така система уявлень сформована під впливом стереотипів, поширених у його соціальному середовищі, а також особистих життєвих спостережень. Досліджуваний, ймовірно, відчував себе щасливішим у ситуаціях, коли отримував повагу з боку значущих інших, що зумовило зв'язок між цими поняттями. Кореляція між повагою та наполегливістю може бути пояснена переконанням, що саме наполегливі люди викликають повагу, або тим, що власні прояви наполегливості досліджуваного були позитивно оцінені оточенням. Крім того, зв'язок між повагою і кар'єрним зростанням може бути обумовлений суспільними уявленнями про те, що успішна кар'єра є невід'ємною характеристикою людини, яку поважають, і навпаки – ті, хто досягають кар'єрного успіху, часто отримують суспільне визнання.

Досліджуваний також вважає, що кар'єрне зростання обумовлене освіченістю, тобто лише за умови достатнього освітнього рівня людина може рухатися кар'єрними сходинками. Таке уявлення цілком відповідає традиційним соціальним установкам, згідно з якими рівень освіти визначає професійні перспективи особистості.

Конструкти щастя і кохання мають тісний кореляційний зв'язок. На думку досліджуваного, щасливою є людина, яка кохає і є коханою. Така позиція може бути результатом власного емоційного досвіду респондента або відображенням поширеного суспільного стереотипу «кохання = щастя». Натомість конструкти «щастя» та «популярність» мають низький рівень зв'язку, що свідчить про відсутність уявлення, що популярність автоматично робить людину щасливою.

Подібна тенденція характерна і для зв'язку між «гроши́ма» та «популярністю». Низький кореляційний зв'язок свідчить про те, що досліджуваний не вважає наявність матеріального статку обов'язковою умовою популярності, що може бути пов'язано як з його особистими спостереженнями, так і з критичним ставленням до медійних образів багатих або відомих особистостей.

Конструкти *кохання* та *доброта* демонструють виражений кореляційний зв'язок: для досліджуваного добра людина – це кохана людина, і навпаки. Це може бути зумовлено його власними уявленнями про цінності міжособистісних стосунків або інтеріоризованими соціальними уявленнями про взаємозв'язок моральності та емоційної прив'язаності. Натомість відсутність зв'язку між «коханням» і «популярністю» засвідчує, що досліджуваний не пов'язує романтичні стосунки з соціальним статусом. Можливо, він вважає, що популярність може навіть ускладнювати інтимні стосунки, що узгоджується з поширеними серед молоді уявленнями про ризики публічності.

Узагальнюючи кореляційні зв'язки, можна зазначити, що, на думку досліджуваного, щаслива особистість – це та, яка має повагу людей, кар'єрне зростання та кохання. Таке трактування щастя відображає вплив суспільних уявлень і медійних наративів, які формують образ гармонійної, реалізованої та соціально схвалюваної людини.

Досліджуваний Б.

Аналізуючи факторні навантаження можемо виділити такі фактори:

- перший фактор до складу якого входять такі конструкти як кохана людина (-0,749135), авторитет (-0,758902), дім (-0,904608), розум (-0,728016), внутрішня краса (-0,707157).
- другий фактор успіх (-0,732530).

Перший фактор пояснює 44% дисперсії, що свідчить про його більшу значимість на відміну від другого фактора, який пояснює 22% дисперсії (додаток В, табл. 2).

Аналізуючи факторні ваги, було визначено, що найвищі кількісні показники за першим фактором мають такі рольові позиції: *особистість, яка має підтримку оточення, особистість, яка не має рис, що сприяють досягненню успіху, немотивована на успіх особистість*. Усі ці елементи виявилися пов'язаними з такими конструктами, як *кохана людина, авторитет, дім, розум, внутрішня краса*. Отже, для досліджуваного перший фактор асоціюється насамперед із ціннісно-особистісними аспектами взаємин та самосприйняття. Він вважає, що людина, яка має підтримку оточення, здатна досягати успіху (див. додаток В, табл. 3).

На рисунку 3.3 представлено факторне поле, що демонструє специфіку смислової організації конструктів у свідомості досліджуваного Б.

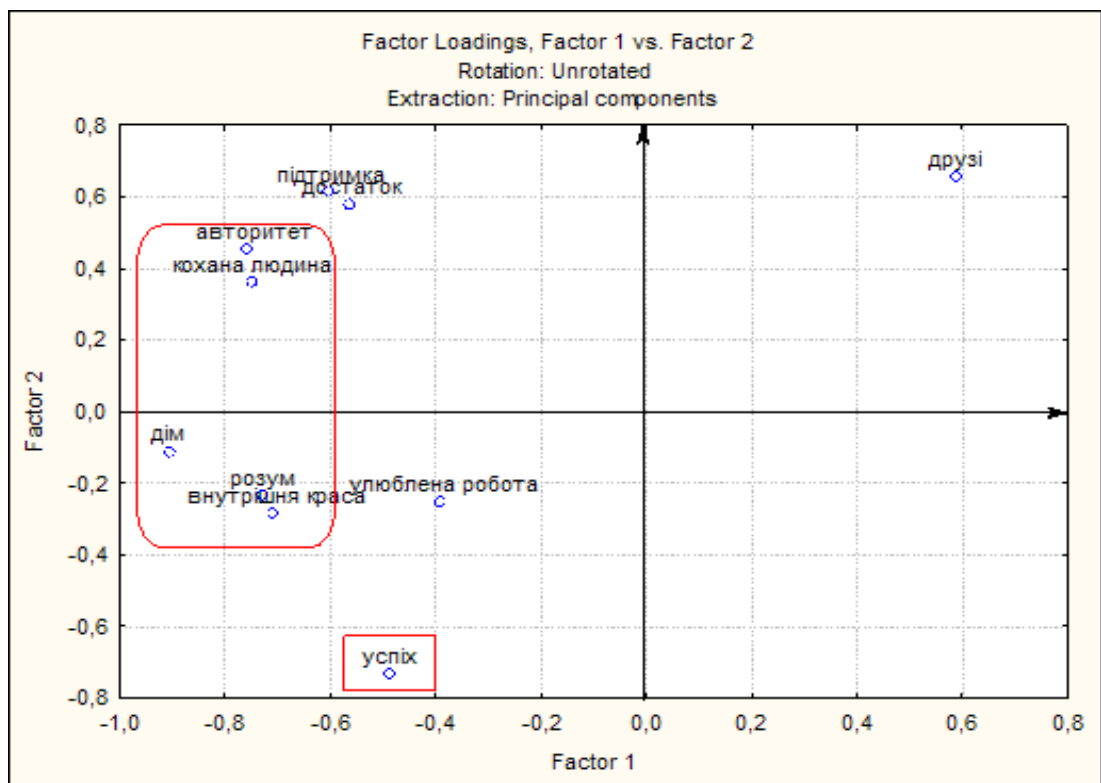

Рис. 3.3. Факторне поле за результатами реконструкції життєвої успішності досліджуваного Б

Як свідчать отримані дані, на думку досліджуваного, успішна особистість не завжди має підтримку та достаток. Це вказує на те, що у його свідомості життєвий успіх не однозначно пов'язується з матеріальною сферою або залежністю від соціальної підтримки. Можна припустити, що

досліджуваний робить акцент на особистих зусиллях, внутрішній мотивації та здатності до самостійного досягнення цілей, тобто розуміє успіх як результат власної праці, а не як продукт зовнішніх чинників (див. рис. 3.3).

Кореляційний аналіз між асоціаціями показав важливі смислові зв'язки. Так, досліджуваний вважає, що кохана людина – це та, яка має авторитет, і навпаки: *авторитетною є кохана людина*. Такий взаємозв'язок може пояснюватися впливом суспільних стереотипів, згідно з якими авторитетна особистість має бути реалізованою і в особистісній сфері, а також тим, що емоційна значущість людини підсилює її суб'єктивний авторитет.

Також простежується зв'язок між конструктами «*кохана людина*» та «*дім*». Можливо, це обумовлено особистими очікуваннями досліджуваного, який асоціює партнерські стосунки зі спільним проживанням та сімейною стабільністю. Іншим поясненням може бути реальний життєвий досвід – наприклад, ситуація, коли кохана людина проживає разом із ним, що безпосередньо формує асоціативний зв'язок цих понять.

Згідно з уявленнями досліджуваного, кохана людина – це та, яка надає підтримку. Підтримка може мати як емоційний, так і матеріальний характер. Це свідчить про очікування, які респондент висуває до значущої особи, а також про його уявлення щодо функцій і ролей у стосунках.

Кореляційний зв'язок між конструктами «*достаток*» та «*авторитет*» може бути зумовлений соціальними стереотипами, за якими матеріальна забезпеченість є одним із критеріїв авторитетності. Таким чином, досліджуваний вважає, що авторитетна людина обов'язково має певний рівень достатку, і цей достаток частково визначає її статус у суспільстві.

Виражений зв'язок між такими конструктами, як «*дім*» та «*розум*», може свідчити про те, що, на думку досліджуваного, розумність є необхідною умовою для досягнення матеріальної стабільності, зокрема для створення власного дому. Це припущення узгоджується з особистою позицією досліджуваного, згідно з якою інтелект та раціональність є ключовими інструментами життєвого успіху.

Цікавим є й те, що дім асоціюється з внутрішньою красою. Можна припустити, що досліджуваний вважає домівку відображенням внутрішнього стану людини: її гармонійності, естетичних вподобань, моральних якостей. Таким чином, «дім» виступає символом не лише матеріальної, а й духовної складової успішності.

Окремої уваги потребує інтерпретація зв'язку між успіхом і друзями. На думку досліджуваного, досягнення успіху не пов'язане з друзями, а визначається насамперед розумом людини. Це може бути зумовлено особистим досвідом респондента, у якому взаємодія з друзями не приносила відчуття продуктивності чи підтримки. Він, можливо, має установку покладатися передусім на власні зусилля та інтелектуальний потенціал (див. додаток В, табл. 4).

Узагальнюючи результати, можна сказати, що факторна структура уявлень досліджуваного про життєву успішність формується довкола *ціннісно-особистісного ядра*, де ключовими виступають любов, авторитет, інтелект, емоційна підтримка та внутрішня гармонія, тоді як матеріальні аспекти та вплив соціального оточення займають більш периферійні позиції.

Досліджуваний В.

Аналіз факторних навантажень дозволив виділити такі фактори:

- перший, який включає авторитет (-0,938375), комунікабельність (-0,783694), добрі відносини з людьми (-0,879255), дім (-0,799547), машина (-0,741588), кар'єра (-0,955303), вміння знаходити рішення (-0,722457);
- другий фактор біполярний значимим на думку досліджуваного є конструкт “друзі” (-0,895464), а не значимим є “сім'я” (0,858853).

На думку досліджуваного, успішна особистість, яка має друзів, не має сім'ї. Подібна інтерпретація може бути зумовлена впливом суспільних стереотипів щодо необхідності обирати між сім'єю та роботою або між сімейними цінностями та активним соціальним життям. Існують доволі поширені уявлення про те, що інтенсивна професійна діяльність чи велика кількість соціальних контактів нібито унеможливають створення міцної

сім'ї. У свідомості досліджуваного така установка могла сформувати уявлення про певну несумісність цих життєвих сфер, що й відобразилося у відповідних асоціаціях (див. рис. 3.4).

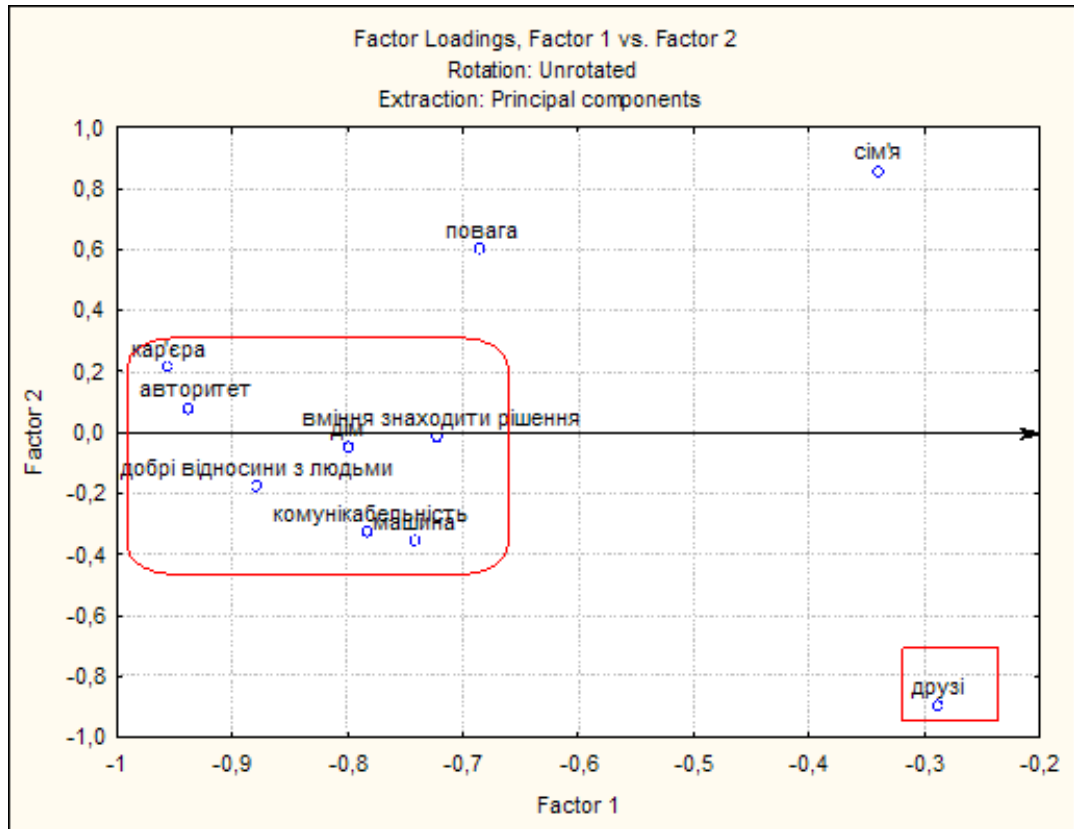

Рис. 3.4. Факторне поле за результатами реконструкції життєвої успішності досліджуваного В

Аналіз факторних ваг продемонстрував, що найвищі показники за першим фактором мають рольові позиції немотивованої на успіх особистості, особистості, яка не має рис, що сприяють досягненню успіху, а також особистості, яка не докладає значних зусиль. Парадоксально, але саме ці категорії асоціюються у досліджуваного з такими якостями, як авторитет, комунікабельність, добрі відносини з людьми, наявність дому й машини, кар'єра та вміння знаходити рішення. Це свідчить про те, що перший фактор репрезентує соціально-оцінні та статусні уявлення, у межах яких авторитет та соціальне схвалення не обов'язково пов'язуються з активною особистісною позицією чи високою мотивацією досягнення. Можливо, для досліджуваного

образ авторитетної людини формується передусім через зовнішні атрибути статусу (дім, машина, соціальні зв'язки), а не через внутрішню мотивацію.

За *другим фактором*, навпаки, найвищі факторні ваги має рольова позиція *особистості, яка досягла успіху, має підтримку оточення та докладає значних зусиль*. Ця позиція асоціюється у досліджуваного з наявністю друзів. Тобто другий фактор формує *активно-діяльнісу вісь* усього факторного поля, де успіх пов'язується з підтримкою значущих інших, власними зусиллями та соціальною включеністю. Варто зауважити, що для першого та другого факторів досліджуваний використовував протилежні полюси біполярних рольових позицій, що свідчить про дві різні когнітивні моделі успішності (додаток Г, табл. 3).

Кореляційний аналіз доповнює загальну картину. Так, у свідомості досліджуваного авторитет тісно пов'язаний із добрими взаєминами з людьми, домом, машиною та кар'єрою. Це свідчить про сприймання авторитетної особистості через призму зовнішніх соціально-економічних маркерів. Можна припустити, що образ авторитетної людини у досліджуваного сформований під впливом поширених у суспільстві уявлень, згідно з якими авторитет вимірюється матеріальною забезпеченістю, професійною реалізованістю та соціальним схваленням.

Зв'язок конструктів «повага» та «кар'єра» досліджуваний, імовірно, розглядає у двох напрямках: повага – це наслідок професійної самореалізації; кар'єра залежить від ставлення оточення та його підтримки. Таким чином, для нього повага і професійний розвиток є взаємопов'язаними складовими успішності.

Комунікабельність у сприйманні досліджуваного є однією з ключових умов ефективної взаємодії з іншими та підтримання добрих відносин. Така позиція може бути результатом його власного досвіду, у якому комунікативні навички відігравали суттєву роль у вирішенні проблем або у налагодженні контактів.

Зв'язок між конструктами «кар'єра» та «достаток», а також «машина» та «кар'єра» відображає логіку, за якою матеріальні блага розглядаються як природні супутники професійного розвитку. Можна припустити, що досліджуваний або спирався на власний досвід, або на спостереження за оточенням, де успіх у кар'єрі дійсно супроводжується матеріальними надбаннями, такими як автомобіль чи зростання рівня доходів. Іншим поясненням може бути те, що досліджуваний орієнтується на сучасні професії, які передбачають мобільність і вимагають наявності автомобіля (додаток Г, табл. 4).

У цілому, факторні та кореляційні зв'язки свідчать про те, що досліджуваний має *бінарну модель уявлень про успішність*:

- в одному випадку успішність пов'язується із соціально-оцінними характеристиками, статусними атрибутами та зовнішніми ознаками (перший фактор),
- в іншому – з особистою активністю, підтримкою значущих інших і готовністю докладати зусиль (другий фактор).

Обидві моделі відображають вплив соціальних стереотипів, власного досвіду та вікових особливостей формування уявлень про життєву успішність.

Досліджуваний Г.

Аналіз факторних навантажень дозволив виділити фактор, який містить такі конструкти сім'я (-0,796047), кар'єра (-0,745892), розум (-0,872745), гроші (-0,792538), розуміння (-0,927006), дружба (-0,955032), повага (-0,867690), навчання (-0,826471), підтримка (-0,833350) (додаток 5, табл. №1). Даний фактор описує 66% дисперсії, що свідчить про опис значного масиву даних (додаток Г, табл. 2).

Аналіз факторних ваг показав, що за першим фактором – до якого входять такі конструкти, як сім'я, кар'єра, розум, гроші, розуміння, дружба, повага, навчання, підтримка – найвищі значення мають рольові позиції *особистості, яка не докладає значних зусиль та немотивованої на успіх особистості* (додаток Г, табл. 3). Така інтерпретація може видатися

суперечливою, але вона відображає специфічну когнітивну логіку досліджуваного: у його свідомості навіть людина, яка не демонструє значної активності чи мотивації, може бути носієм позитивних соціальних і особистісних якостей. Можливо, ці якості (повага, родинність, підтримка, дружба) він сприймає як незалежні від досягальних характеристик (див. рис. 3.5).

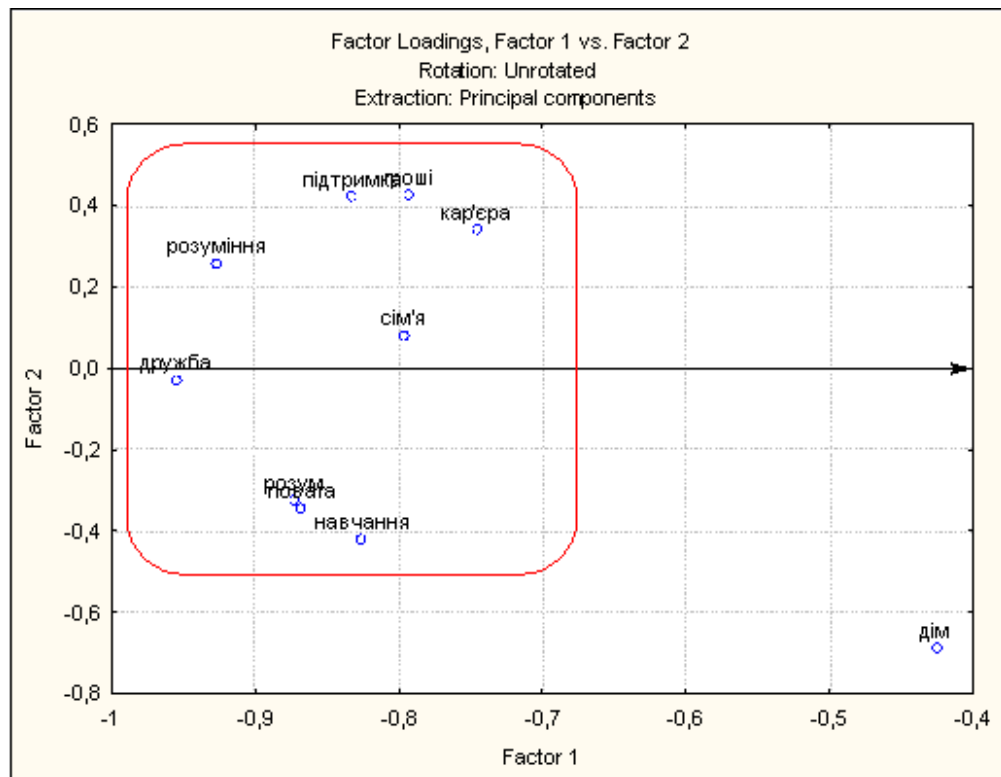

Рис. 3.5. Факторне поле за результатами реконструкції життєвої успішності досліджуваного Г

Кореляційна матриця дозволила виділити низку закономірних зв'язків між конструктами, які розкривають особливості сприймання досліджуваним структури життєвої успішності.

Так, на його думку, розуміння тісно пов'язане з кар'єрою. Цей зв'язок може пояснюватися особистим досвідом респондента або спостереженнями за іншими, коли саме здатність розуміти ситуацію (людей, завдання, вимоги) була ключовою умовою професійного вирішення проблем чи просування кар'єрними сходами.

Конструкт «сім'я» має виражені кореляційні зв'язки з такими конструктами, як «дружба», «повага» та «підтримка». Вірогідно, ці зв'язки зумовлені сімейними цінностями, засвоєними досліджуваним у процесі виховання. Можна припустити, що такий образ сім'ї або відповідає його реальному досвіду, або є ідеалізованим уявленням про сімейні стосунки як середовище емоційної безпеки та взаємної підтримки.

Виражений зв'язок між «розумом» та такими конструктами, як «дружба», «повага», «навчання», свідчить про те, що розум у свідомості досліджуваного є значущою характеристикою, що визначає ставлення оточення до людини. Він розглядає розум як одну з умов поваги і як компонент навчальної діяльності, а навчання, своєю чергою, – як засіб розвитку інтелектуальних здібностей.

Цікаво, що у свідомості досліджуваного гроші та дружба перебувають у двосторонньому зв'язку: гроші можуть визначати дружбу, а дружба, у свою чергу, пов'язана з грошима. Це може відображати досвід спостереження за ситуаціями, коли матеріальні ресурси стають критерієм у соціальних стосунках, або коли друзі виступають джерелом матеріальної підтримки.

Зв'язок між конструктами «гроші» та «підтримка» може інтерпретуватися двома способами:

1. підтримка є матеріальною (фінансовою) допомогою;
2. наявність грошей сприяє можливості отримувати підтримку.

Таким чином, для досліджуваного фінансова складова є одним з елементів соціальної взаємодії.

Особливістю сприймання дружби є те, що конструкт «дружба» пов'язується з розумінням, повагою, підтримкою. Це вказує на те, що досліджуваний висуває високі вимоги до якості дружніх стосунків та очікує від них емоційної взаємності та стабільності.

Зв'язок конструктів «дружба» та «навчання» можна пояснити тим, що школа є одним із найзначущіших соціальних середовищ для старшокласника,

де навчання та дружба часто переплітаються. Для досліджуваного ці поняття можуть сприйматися як взаємодоповнювальні сфери його життєвого досвіду.

Окремо варто зазначити, що на думку досліджуваного, людина, яка навчається, користується повагою оточення. Це може бути зумовлено соціальними тенденціями, коли освіта розглядається як важлива життєва цінність і як маркер майбутньої успішності. Сучасне суспільство активно популяризує ідею навчання протягом життя, що теж може впливати на позицію респондента (див. додаток Г, табл. 4).

Узагальнюючи, можна сказати, що у свідомості досліджуваного конструкти, пов'язані з успішністю, формують взаємопов'язану систему, де родина, соціальні стосунки, інтелектуальні здібності, матеріальні ресурси та підтримка виступають взаємозалежними складовими цілісної життєвої моделі.

Досліджуваний Г.

В результаті аналізу даних було виділено два фактори:

- до першого належать розум (-0,961256), здібності (-0,761512), успіх (-0,899135), достаток (-0,866493), доброта (-0,873254), наполегливість (-0,991076), сміливість (-0,957082).
- до другого фактора належить якість, яка майже не асоціюється з успішною особистістю – хитрість (0,779057).

Аналізуючи власні значення факторів, слід зазначити, що перший фактор описує 66% дисперсії, і є більш значимим на відміну від другого фактора, який описує лише 15% дисперсії (додаток Д, табл. 2).

У ході аналізу результатів було визначено, що найбільші факторні ваги за першим фактором – до якого входять такі конструкти, як розум, здібності, успіх, достаток, доброта, наполегливість, сміливість – мають рольові позиції *особистості, яка не досягла успіху, але має підтримку оточення*. Це свідчить про те, що перший фактор відображає у свідомості досліджуваного уявлення про внутрішні якості особистості, які можуть існувати незалежно від зовнішніх ознак успішності, але підтримуються соціальним середовищем (додаток Д, табл. 3).

Другий фактор, зміст якого визначається наявністю анти-якості «хитрість», має найбільші факторні ваги у позиції *особистості, мотивованої на успіх*. Це може свідчити про специфічне сприймання досліджуваним процесу досягнення успіху: з одного боку, мотивація на успіх є позитивною якістю, але з іншого – вона може асоціюватися з певною маніпулятивністю чи нещирістю, що інтерпретується як «хитрість». Такий зв'язок може бути сформований під впливом спостережень за людьми, які досягали успіху не лише завдяки зусиллям, а й завдяки винахідливості або стратегічній поведінці.

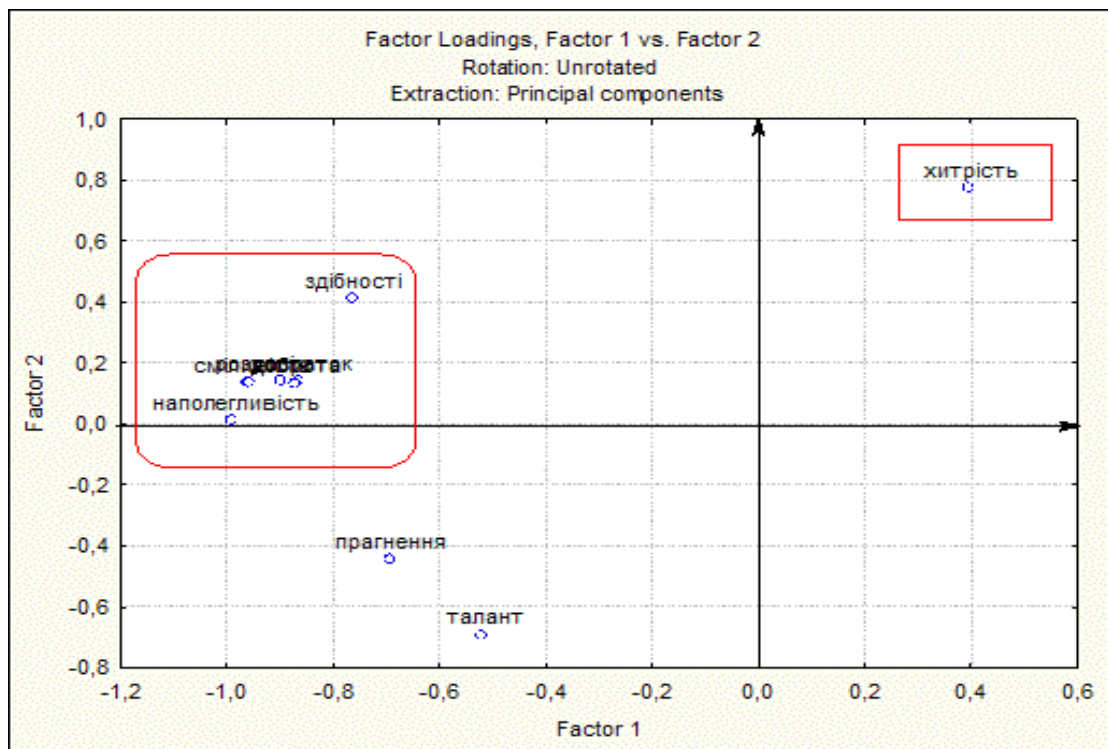

Рис. 3.6. Факторне поле за результатами реконструкції життєвої успішності досліджуваного Г

Кореляційний аналіз конструктів дозволяє глибше зрозуміти структуру уявлень досліджуваного. Було виявлено низку тісних зв'язків між такими конструктами, як «розум» та «здібності», «успіх», «достаток», «доброта», «наполегливість», «сміливість». Таким чином, у свідомості досліджуваного розумна людина – це та, яка володіє здібностями, є доброю, наполегливою, сміливою, успішною та матеріально забезпеченою. Подібна модель розумної особистості може формуватися під впливом виховного середовища (учителів,

батьків, вихователів) або суспільних стереотипів, де розум часто поєднується з моральними та досягальними якостями (див. рис. 3.6).

Здібна людина, згідно з позицією досліджуваного, – це добра, наполеглива та смілива особистість. Зв'язок між здібностями та сміливістю може бути зумовлений уявленням про те, що здібна людина впевнено відстоює свої позиції та не боїться труднощів. Крім того, здібності, на думку респондента, визначають рівень достатку. Імовірно, така позиція сформувалася як результат спостережень досліджуваного за людьми, які завдяки своїм здібностям досягали матеріального благополуччя, або як наслідок виховних настанов, спрямованих на стимулювання розвитку власних здібностей («вчися – будеш мати успіх»).

Успіх у свідомості досліджуваного визначається такими характеристиками, як достаток, доброта, наполегливість і сміливість. Це може свідчити про те, що досліджуваний формує образ успішної особистості на основі аналізу референтних для нього людей, які поєднують ці якості. Іншим можливим поясненням є вплив сімейних або шкільних цінностей, у межах яких успіх трактується не лише як зовнішній результат, а як комплекс внутрішніх моральних та вольових рис.

На думку досліджуваного, людина, яка має достаток, є наполегливою і сміливою. Такий зв'язок може бути зумовлений побутовими чи культурними стереотипами («хто ризикує – той досягає»), а також індивідуальним досвідом, коли особисті зусилля та здатність ризикувати приводили до певних винагород.

Особливо цікавим є зв'язок між конструкторами «наполегливість» та «сміливість». Досліджуваний, імовірно, сформував цей зв'язок спираючись на приклади конкретної особистості (можливо, референтної), яка продемонструвала одночасно і наполегливість, і сміливість у своїх діях (додаток Д, табл. 4). Отже, для нього ці якості є взаємопов'язаними та необхідними для досягнення результатів.

Досліджуваний Д.

На основі аналізу факторних навантажень було виділено такі фактори:

- перший, до складу якого входять два конструкти: гроші (-0,846883), сім'я (-0,779034).
- до другого фактору належить конструкт, що не асоціюється досліджуваним з успішною особистістю – щедрість (0,770156).

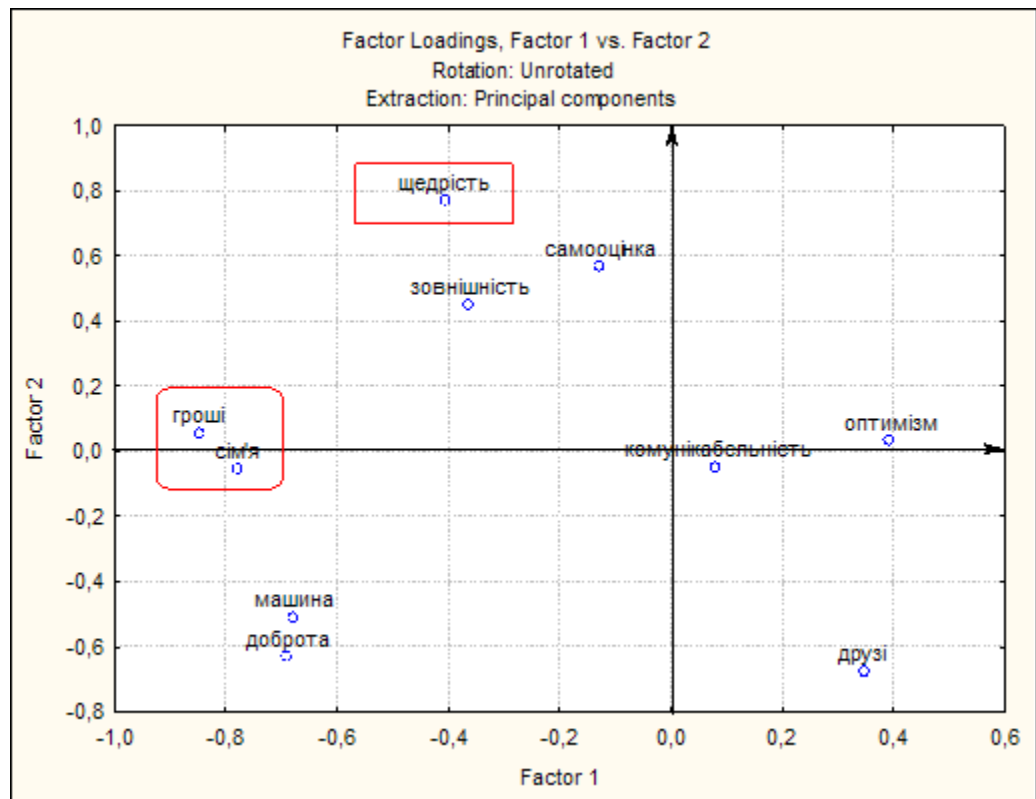

Рис. 3.7. Факторне поле за результатами реконструкції життєвої успішності досліджуваного Д

Перший фактор описує 28% дисперсії, другий – 22%, у сумі вони пояснюють 51% дисперсії, що свідчить про те, що була охоплена більша частина емпіричних даних (додаток Е, табл. 2). Це означає, що факторна структура достатньо добре відображає логіку смислових зв'язків між конструктами у свідомості досліджуваного.

Аналіз другого фактора, який характеризує успішну особистість як таку, що не є щедрою, дає підстави зробити декілька психологічних висновків. На думку досліджуваного, людина, яка не володіє щедрістю, не є доброю та не

має друзів. Отже, у межах цього фактора щедрість виступає своєрідним індикатором моральних якостей та здатності до побудови дружніх стосунків. Це відображає загальну систему моральних принципів респондента та його ціннісні уявлення щодо дружби: для нього доброта, щедрість і дружба є взаємозалежними характеристиками, які визначають міжособистісну привабливість людини.

Найбільші факторні ваги за першим фактором, який охоплює конструкти «гроші» та «сім'я», мають рольові позиції *немотивованої на успіх особистості* та *особистості, яка не має рис, що сприяють досягненню успіху*. Це свідчить, що перший фактор пов'язує членів домогосподарства та матеріальний аспект життя з певною пасивністю або відсутністю досягальної мотивації. Можливо, це відображає уявлення досліджуваного, згідно з якими матеріальний добробут або сімейна стабільність можуть існувати незалежно від активної спрямованості на успіх.

Другий фактор, змістовим ядром якого є скупість (анти-якість щедрості), має найбільші факторні ваги у рольових позиціях *особистості, яка має підтримку оточення*, та *немотивованої на успіх особистості* (додаток Е, табл. 3). Цей результат може свідчити про суперечливе уявлення досліджуваного: навіть людина, яка має підтримку з боку інших, може бути скупюю. Імовірно, досліджуваний відокремлює емоційну або моральну підтримку від матеріальних проявів взаємодії.

Кореляційний аналіз також дозволив виділити кілька важливих зв'язків між конструктами. Зокрема, виявлено кореляцію між «машиною» та «добротою». Такий зв'язок може бути результатом конкретної життєвої ситуації, у якій власник автомобіля був оцінений досліджуваним як добра та чуйна людина. На основі одиничного, але емоційно значущого досвіду могла сформуватися узагальнена асоціація між цими поняттями.

Цікавим є також те, що конструкт «друзі» у свідомості досліджуваного не пов'язаний зі щедрістю і навіть розглядається як її протилежність. Це може бути зумовлено негативним досвідом взаємодії, що стосувався матеріальної

сфери – наприклад, ситуаціями, коли очікувана щедрість не була проявлена або коли відносини з друзями погіршилися через фінансові питання. Такий досвід міг сформувавши переконання, що дружба не гарантує щедрості та не залежить від неї (додаток Е, табл. 4).

Узагальнюючи, можна сказати, що результати факторного та кореляційного аналізу *демонструють складну, інколи суперечливу систему уявлень досліджуваного про моральні та матеріальні аспекти успішності*. Для нього успішність не є однозначно пов'язаною з добротою чи щедрістю, а дружні стосунки не завжди вбудовуються у структуру моральних чеснот. Така амбівалентність відображає індивідуальний життєвий досвід, ціннісні орієнтації та соціальне середовище досліджуваного.

Досліджуваний Е.

На основі аналізу факторних навантажень було виділено такі фактори:

- до першого фактору належать конструкти: популярна (-0,732249), товариська (-0,730708).
- до другого фактора належить конструкт сімейний стан (-0,741336).

Перший фактор описує 28% дисперсії, що свідчить про те, що його дані не є значимими. Другий фактор описує 22% дисперсії, що також свідчить про те, що його дані не є значимими (додаток Є, табл. 2).

Найбільші факторні ваги за першим фактором – зміст якого визначається такими характеристиками, як товариськість і популярність – має рольова позиція *особистості, яка не докладає значних зусиль для досягнення успіху*. Це свідчить про те, що у свідомості досліджуваного такі соціальні характеристики, як популярність або товариськість, не пов'язуються з активною діяльністю чи високою мотивацією досягнення. Можливо, досліджуваний сприймає популярність як рису, що формується природним шляхом або завдяки зовнішнім, часто неконтрольованим чинникам (харизма, соціальне середовище тощо), а не як результат цілеспрямованої роботи.

За другим фактором, змістовим ядром якого є сімейний стан, найбільші факторні ваги має рольова позиція *особистості, яка докладає значних зусиль*

для досягнення успіху, але не має рис, що сприяють успіху (додаток Є, табл. 3). Це може свідчити про амбівалентне ставлення досліджуваного до сім'ї як життєвого ресурсу: з одного боку, сімейний стан має певну вагу, з іншого – не гарантує наявності особистісних характеристик, необхідних для успішної самореалізації.

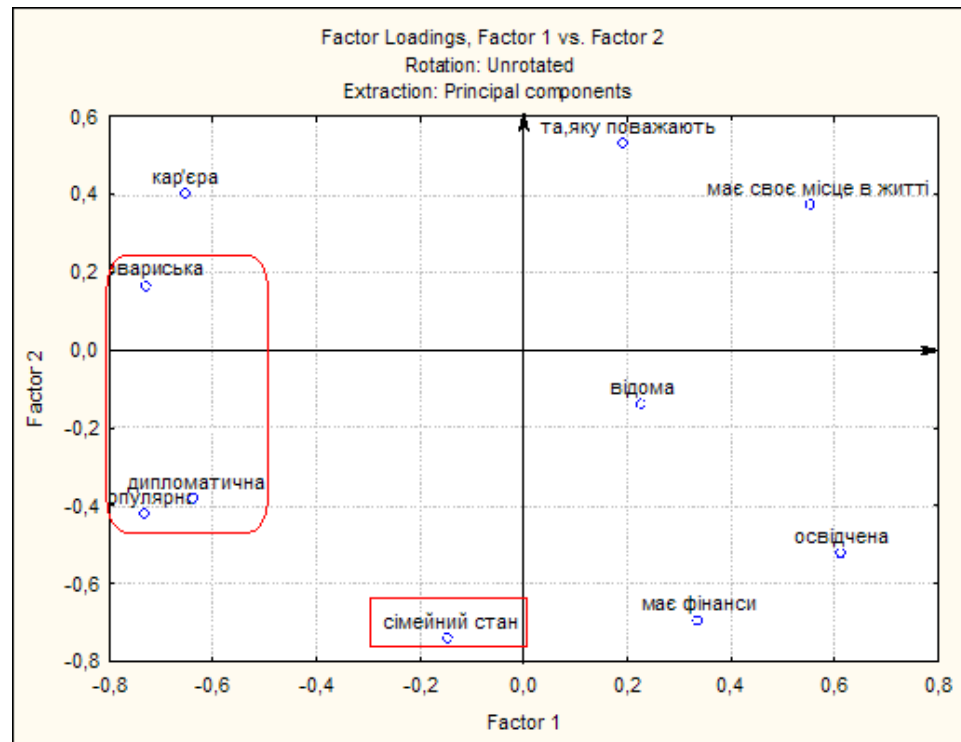

Рис. 3.8. Факторне поле за результатами реконструкції життєвої успішності досліджуваного Е

На думку досліджуваного, успішна особистість, яка характеризується популярністю, товариськістю та дипломатичністю, *не є освіченою та не має власного місця у житті*. Така позиція відображає внутрішню суперечність у його уявленнях: соціальна привабливість та комунікабельність не асоціюються з інтелектуальним розвитком або життєвою визначеністю. Можливо, досліджуваний виходить із досвіду спостереження за людьми, які мають високу соціальну активність, але не досягли освітньої або професійної визначеності (див. рис.3.8).

Окремої уваги заслуговує ставлення до сімейного стану як показника життєвої успішності. Досліджуваний оцінює сім'ю не як чинник, що сприяє

успіху, а як характеристику, яка може *не викликати поваги з боку оточення*. З його точки зору, повага до особистості пов'язана не з фактом наявності сім'ї, а з іншими характеристиками, тому саме сімейний статус не розглядається ним як суттєвий критерій успішності.

Аналіз кореляційної матриці засвідчив відсутність значущих кореляційних зв'язків між конструктами, що свідчить про досить розрізнені та несформовані уявлення в межах цієї семантичної моделі. Проте важливим є виявлення *протиставлення* таких конструктів, як «кар'єра» та «освіченість». Це може бути зумовлено життєвим досвідом досліджуваного або спостереженнями за соціальними ситуаціями, в яких освіченість не гарантує професійного просування. Не виключено, що досліджуваний зустрічав приклади людей, які досягли високих кар'єрних результатів без формальної освіти, що зумовило таке сприймання (додаток Є, табл. 4).

Таким чином, результати аналізу свідчать про *багатовимірну, але не завжди узгоджену систему уявлень досліджуваного про життєву успішність*. Соціальні якості (популярність, товарииськість) не пов'язуються з досягальними чи інтелектуальними характеристиками, а сімейний стан розглядається радше як нейтральний або навіть другорядний критерій, що мало впливає на формування поваги та успіху. Це підкреслює індивідуальну специфіку сприймання досліджуваним різних аспектів життєвої успішності.

Досліджуваний Є.

В ході факторного аналізу даних досліджуваного, були отримані наступні дані, що свідчать про виділення двох факторів:

- перший фактор до якого увійшли такі конструкти як бог (-0,799985), віра (-0,754689), кар'єрний ріст (-0,805714), сімейне благополуччя (-0,720045), і такий який не асоціюється з успішною особистістю – любов (0,861097)
- до другого фактора увійшли такі конструкти: добра слава (-0,752735), і такий який майже не асоціюється – щастя (0,729884).

Перший фактор описує 39% дисперсії, що свідчить про його значимість. Другий фактор описує 22% дисперсії, що свідчить про те, що його дані не є значимими. Загальний відсоток опису дисперсії 61%, що є свідченням того, що описана значна частина масиву даних (додаток Ж, табл. 2).

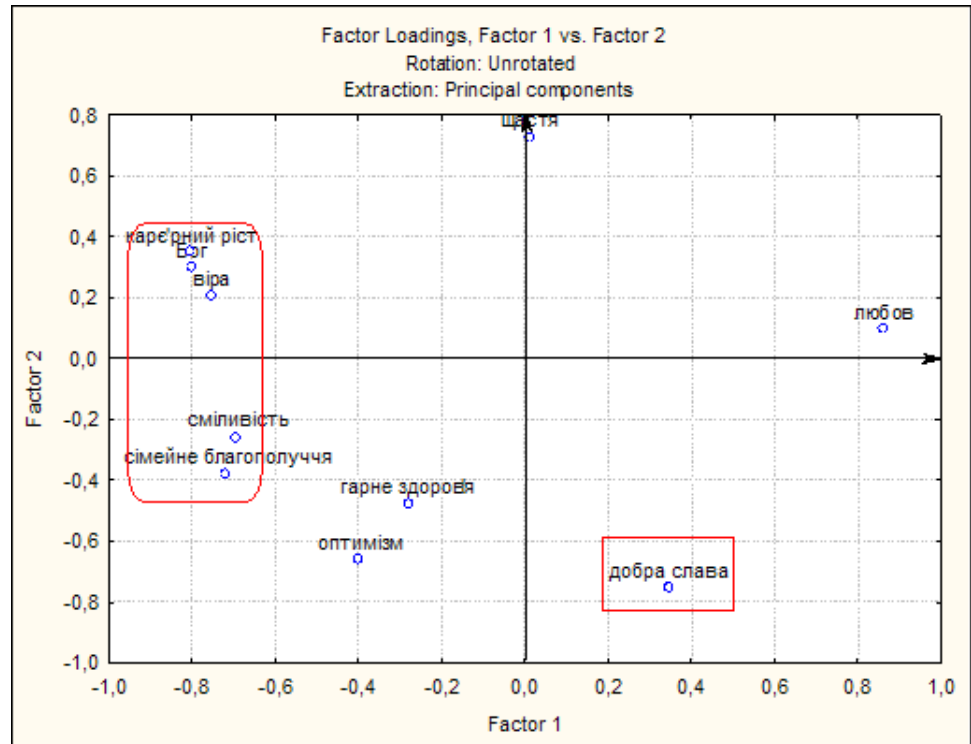

Рис. 3.9. Факторне поле за результатами реконструкції життєвої успішності досліджуваного Є

Аналізуючи перший фактор – до змісту якого входять такі конструкти, як кар'єрний ріст, сміливість, сімейне благополуччя, Бог, віра, – слід зазначити, що, на думку досліджуваного, успішна особистість, яка володіє цими характеристиками, *не має любові* (не кохає або не є коханою). Можна припустити, що таке уявлення зумовлене або релігійною позицією досліджуваного (наприклад, вірою в те, що духовна або життєва нагорода приходить через страждання), або особистим досвідом, коли за відсутності любовних стосунків увага та енергія переміщуються в інші сфери – професійну, сімейну чи духовну (див. рис. 3.9).

Цікавим є ставлення досліджуваного до конструкта добра слава. Він вважає, що добра слава є показником успіху, проте досягається шляхом

оцінювання людини як *нещасливої*. Це може відображати специфічний психологічний механізм, пов'язаний із соціальною поведінкою «жертви». Можливо, досліджуваний стикався з ситуаціями, коли демонстрація власної «нещасливості» викликала співчуття, підтримку або визнання, що формувало у нього переконання про ефективність такої стратегії щодо формування позитивної соціальної репутації.

Найбільші факторні ваги за першим фактором (Бог, віра, кар'єрний ріст, сімейне благополуччя) мають рольові позиції *особистості, яка має підтримку оточення* та *особистості, яка не має підтримки оточення*. Це може свідчити про те, що досліджуваний розглядає вплив цих чинників як ситуативний: підтримка може бути як присутньою, так і відсутньою, але її наявність не визначає першочергово сутність конструкта.

Другий фактор – змістовим ядром якого є добра слава – має найбільші факторні ваги у позиціях *особистості, мотивованої на успіх* та *особистості, яка досягла успіху* (додаток Ж, табл. 3). Це свідчить про те, що добра слава у свідомості досліджуваного є важливою ознакою життєвого успіху, якої прагне і людина, мотивована на успіх, і та, яка його вже досягла.

Кореляційний аналіз дозволив виділити кілька значущих зв'язків. Перший – між конструкторами «оптимізм» та «сміливість». Обидві якості можуть розглядатися як характеристики впевненої в собі особистості. Імовірно, досліджуваний створив цей зв'язок, спостерігаючи за конкретними людьми зі свого оточення або спираючись на власний ідеал успішної особистості – сміливої, рішучої та здатної зберігати позитивний погляд на життя.

Другий важливий кореляційний зв'язок виявлений між конструкторами «Бог» та «віра», що цілком закономірно, оскільки ці поняття є змістово близькими та можуть відображати релігійність як стабільну характеристику світогляду досліджуваного. Виділення цих двох конструктів у зв'язку може свідчити про те, що духовні переконання є для респондента суттєвим компонентом життєвої успішності або внутрішньої опори (додаток Ж, табл. 4).

Узагальнюючи результати аналізу, можна констатувати, що у свідомості досліджуваного успішність є багатовимірним явищем, яке поєднує духовні переконання, сімейні цінності, кар'єрну реалізацію та риси особистості, що забезпечують внутрішню цілісність та впевненість. Водночас, у деяких аспектах уявлення носять амбівалентний характер – зокрема щодо ролі любові, позиції «нещасливої людини» як шляху до визнання та неоднозначної взаємодії моральних і соціальних критеріїв успіху.

Досліджуваний Ж.

В ході факторного аналізу результатів досліджуваного, були отримані наступні дані, що свідчать про виділення двох факторів:

- до першого увійшли особистість (-0,882005), влада (-0,795704).
- до другого фактора належать такі конструкти як комп'ютер (-0,883627), талант (-0,806183).

Аналізуючи перший фактор, виділений досліджуванним, слід зазначити, що, на його думку, особистість, яка має владу, не завжди є етичною. Такий зв'язок може свідчити про інтеріоризацію поширеного в суспільстві образу «жорсткого» або «суворого» лідера, який досягає влади, не зважаючи на моральні норми. Можливо, на формування цього уявлення вплинули як медійні образи, так і реальні приклади з оточення досліджуваного, що підсилюють стереотип про суперечливу моральність владних людей.

Другий фактор включає такі конструкти, як талант та комп'ютер. Можна припустити, що даний фактор був виділений на основі аналізу конкретної успішної особистості або групи людей, яких досліджуваний вважає талановитими та такими, що володіють сучасними навичками, пов'язаними з комп'ютерними технологіями. Цьому фактору протиставляється конструкт «натхнення», що може свідчити про уявлення досліджуваного про те, що успіх визначається передусім талантами, вміннями, знаннями та наполегливістю, а не емоційно-ціннісним станом натхнення. Така позиція є доволі поширеною в молодіжному середовищі, де професійні навички та практичні компетентності розглядаються як ключові умови досягнення життєвої успішності.

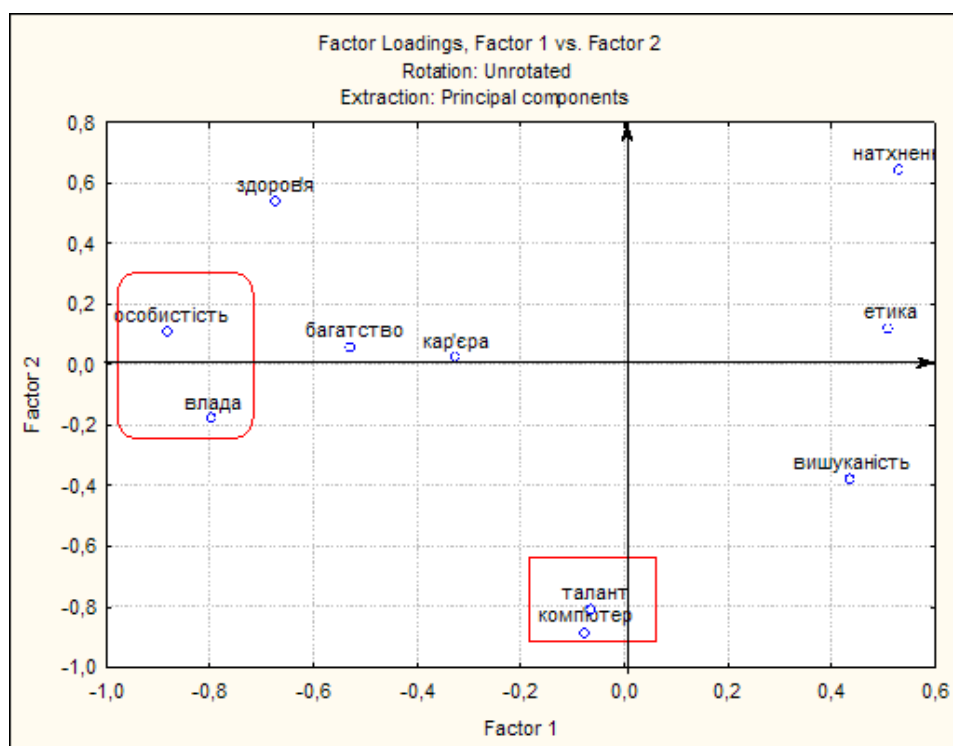

Рис. 3.10. Факторне поле за результатами реконструкції життєвої успішності досліджуваного Ж

Перший фактор описує 30% дисперсії, другий – 23%, а їх сумарне значення становить 53%, що свідчить про достатньо високу інформативність факторної моделі та її здатність відображати більш як половину смислової структури даних (додаток 3, табл. 2).

Найбільші факторні ваги по першому фактору (особистість, влада) мають такі рольові позиції: *особистість, яка має підтримку оточення*, а також *особистість, яка не має рис, що сприяють досягненню успіху*. Це може свідчити про те, що досліджуваний пов'язує владу не стільки з внутрішніми якостями особистості, скільки з наявністю підтримки або впливового соціального ресурсу. У його уявленнях влада може бути результатом зовнішніх чинників, а не лише особистої мотивації чи компетентностей.

По другому фактору (комп'ютер, талант) найбільші факторні ваги мають позиції *мотивованої та немотивованої на успіх особистості* (додаток 3, табл. 3). Це свідчить про те, що досліджуваний може інтерпретувати талант і технічні вміння як універсальні властивості, які присутні у людей незалежно

від рівня їхньої мотивації. У його свідомості талант може виступати як природна даність, а комп'ютерні навички – як необхідна умова сучасної успішності, що не обов'язково залежать від бажання чи докладених зусиль.

Результати кореляційного аналізу показали, що досліджуваний пов'язує конструкти «влада» та «особистість». Це може бути наслідком специфічного образу успішної людини, що існує у його свідомості: для нього людина, яка має владу, вже є особистістю, тобто володіє певною внутрішньою силою, цілісністю та значущістю. Імовірно, під час оцінювання досліджуваний спирався на образ конкретної особи з реального життя чи масової культури, у якій влада була безпосередньо пов'язана з індивідуальними якостями (додаток 3, табл. 4).

Узагальнюючи, можна зазначити, що у свідомості досліджуваного викристалізуються два вектори успішності:

1. *влада як неоднозначна, інколи морально суперечлива складова успіху*, пов'язана з зовнішньою підтримкою та впливом;
2. *талант і технічні компетентності як внутрішні ресурси*, що забезпечують сучасну конкурентоспроможність і не залежать від натхнення.

Таке поєднання відображає складну, іноді суперечливу картину уявлень про успіх, у якій переплітаються соціальні стереотипи, особистий досвід та образи референтних фігур.

Досліджуваний 3.

За результатами, отриманими в ході аналізу даних досліджуваного, були виділені фактори:

- до першого належать такі асоціації як удача (-0,840636), кар'єра (-0,714653), розум (-0,818638), душевний успіх (-0,751866), та така якість, яка меншою мірою асоціюється досліджуваним як притаманна успішній особистості – освіченість (0,746259).
- до другого входять такі конструкти, які меншою мірою асоціюються з успішною особистістю – гроші (0,720965), машина (0,949307).

Перший фактор описує 39% дисперсії, другий -22%, загалом фактори описують 62% дисперсії що свідчить про те, що було описано значний масив даних (додаток И, табл. 2).

Найбільші факторні ваги по першому фактору (удача, кар'єра, розум, душевний успіх) має така рольова позиція: немотивована на успіх особистість, по другому – особистість, яка має підтримку оточення (додаток И, табл. 3).

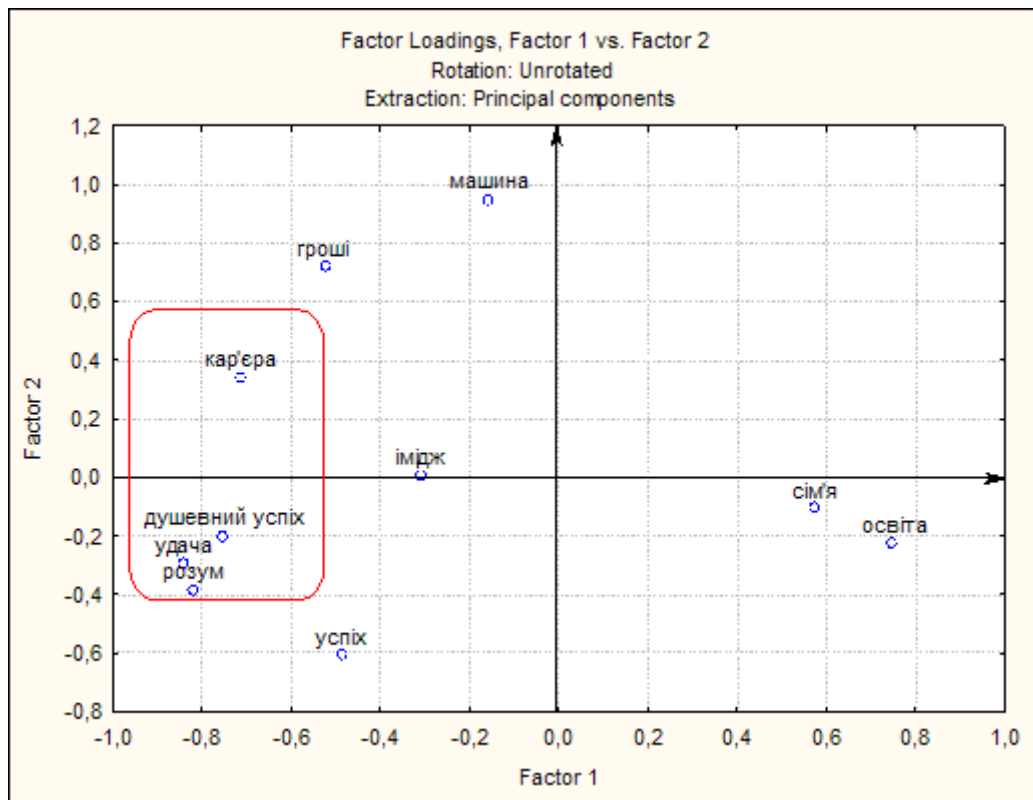

Рис. 3.11. Факторне поле за результатами реконструкції життєвої успішності досліджуваного 3

Аналізуючи перший фактор, слід зазначити, що, на думку досліджуваного, життєвий успіх особистості (кар'єра, душевний успіх, удача, розум) не пов'язаний з освітою. Таке уявлення може бути зумовлене як особистим досвідом, так і поширеними у його найближчому соціальному середовищі стереотипами щодо ролі освіти в житті людини. Досліджуваний чітко розмежовує поняття «розум» та «освіта»: шкільні оцінки, які традиційно вважаються індикаторами успішного навчання, він не сприймає як достовірний показник інтелектуальних здібностей. Можливо, таке ставлення

сформувалося через досвід, коли оцінювання його власних знань здавалося неадекватним або несправедливим, що, на його думку, нівелює зв'язок між формальною освіченістю та реальними розумовими здібностями (див. рис. 3.11).

Уявлення досліджуваного про успішність також включають нематеріальний компонент. Він вважає успішною особистість, яка *не має грошей і машини*. Така позиція свідчить, що його імпліцитна теорія життєвої успішності ґрунтується не на матеріальних критеріях, а на характеристиках самореалізації. Відсутність зв'язку між кар'єрою та грошима вказує на сприймання кар'єри не як інструмента матеріального добробуту, а як шляху розвитку, самовдосконалення, професійної самореалізації.

Аналіз кореляційної матриці показав, що у свідомості досліджуваного існує зв'язок між конструктами «гроші» та «машина», що є очікуваним та соціально обумовленим. Він міг сформуватися під впливом реальних спостережень: машина часто асоціюється з фінансовими можливостями, а наявність достатку – з можливістю придбати автомобіль. Такий зв'язок може бути результатом як особистого досвіду, так і узагальнених соціальних уявлень про матеріальний статус.

Цікавим є уявлення досліджуваного про зв'язок між розумом та удачею. На його думку, розумна людина має удачу, що може відображати тенденцію пояснювати сприятливі життєві ситуації не випадковістю, а здатністю особистості мислити раціонально, робити виважені рішення й уникати помилок. Такий зв'язок може бути результатом узагальнення власного досвіду або аналізу поведінки значущих для нього людей, успіх яких він пояснює саме розумністю та життєвою мудрістю (додаток II, табл. 4).

Узагальнюючи, можна зазначити, що перший фактор формує уявлення досліджуваного про *нематеріальний, самореалізаційний тип життєвої успішності*, у якому ключовими детермінантами виступають внутрішні ресурси, інтелект, особистісні якості та здатність діяти ефективно, тоді як освіта та матеріальні показники не визнаються значущими критеріями успіху.

3.3. Програма соціально-психологічного тренінгу життєвої успішності старшокласників

Розроблена програма соціально-психологічного тренінгу «Я і мій успіх» спрямована на формування у старшокласників цілісних, реалістичних та внутрішньо вмотивованих уявлень про життєву успішність як багатовимірний феномен, що поєднує особистісний розвиток, самоусвідомлення, здатність до цілепокладання та ефективної самореалізації (див. додаток І).

Тренінг орієнтований на учнів 9-11 класів віком 14-17 років і реалізується у форматі групової роботи протягом 10 занять, кожне з яких триває 90 хвилин. Участь у тренінгу є добровільною, що відповідає провідним етичним засадам психологічної взаємодії з особистістю, забезпечує внутрішню мотивацію учасників та сприяє створенню позитивного емоційного клімату в групі.

Метою тренінгу є сприяння становленню в учасників зрілих уявлень про життєву успішність, розвитку конструктивної самооцінки, осмислених ціннісних орієнтацій, здатності до постановки життєвих цілей та відповідального прийняття рішень щодо власного професійного і життєвого шляху.

Програма реалізує три взаємопов'язані блоки завдань: *когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий*. Когнітивний блок спрямований на розширення уявлень про сутність життєвої успішності, усвідомлення різниці між зовнішніми й внутрішніми критеріями досягнень, встановлення зв'язку між цінностями, особистими смислами, цілепокладанням та результатами діяльності.

Емоційно-ціннісний блок передбачає розвиток позитивного образу «Я», підвищення рівня самоприйняття, активізацію внутрішніх ресурсів, зниження тривожності, пов'язаної з майбутнім, невдачами чи соціальними порівняннями.

Поведінковий блок формує навички постановки реалістичних цілей, планування кроків для їх досягнення, розвиток вміння діяти активно та

відповідально в ситуаціях вибору, а також опановувати конструктивні стратегії поведінки у складних або невизначених умовах.

Тренінг побудований на *низці принципів*, що забезпечують його ефективність і гуманістичну спрямованість. До них належать *добровільність участі, конфіденційність, безоцінне ставлення, активність і суб'єктність учасників, рефлексивність, вікова відповідність змісту і методів, фокус на сильних сторонах особистості та використання потенціалу групової динаміки*. Підлітки розглядаються не як об'єкти впливу, а як суб'єкти власного розвитку, автори життєвого вибору та носії внутрішніх ресурсів, здатних забезпечити досягнення життєвих цілей.

Методичне забезпечення тренінгу ґрунтується на активних формах групової роботи, що відповідають потребам юнацького віку в саморозкритті, взаємодії та соціальному порівнянні. До *основних методів* належать групові дискусії, мозкові штурми, рольові ігри, моделювання життєвих ситуацій, проєктивні малюнкові техніки, робота в парах і малих групах, рефлексивні письмові завдання, арт-терапевтичні елементи, а також вправи на релаксацію та зняття емоційної напруги. Важливою частиною програми є «коло зворотного зв'язку», у межах якого учасники навчаються конструктивно висловлювати думки й отримувати підтримку та оцінки з позиції партнерської взаємодії.

Структура програми складається із 10 тематичних занять, що логічно вибудовують процес самопізнання, визначення цінностей, постановки цілей і планування власної життєвої траєкторії. Заняття охоплюють етапи знайомства, формування первинних асоціацій щодо успіху, усвідомлення власних критеріїв, дослідження образу «Я», аналізу життєвих ролей та сценаріїв, виявлення внутрішніх і зовнішніх ресурсів, подолання бар'єрів і страхів, визначення професійних та життєвих цілей, планування особистої траєкторії розвитку й підбиття підсумків. Завершальний етап спрямований на формування інтегрованого образу життєвої успішності та усвідомлення особистої відповідальності за власний розвиток.

Таким чином, програма «Я і мій успіх» виступає соціально-психологічним засобом підтримки старшокласників у період самовизначення. Вона сприяє розвитку внутрішньої мотивації, самостійності, відповідальності, а також формує соціально й психологічно зрілі орієнтири, взаємопов'язані з внутрішніми смислами, цінностями, життєвими настановами та особистісним зростанням, що є ключовими детермінантами реальної життєвої успішності.

Висновки до розділу 3

Отримані в ході дослідження дані свідчать, що майже відсутні уявлення, що стосуються особистісного зростання та самореалізації. Такий висновок був сформульований на основі аналізу асоціативного дослідження, в ході якого було визначено що фактор матеріального благополуччя був виділений більшістю досліджуваних, на відміну від фактору, який характеризує особистісне зростання та самореалізації.

Дані отримані в результаті факторного аналізу дали змогу проаналізувати специфіку структури життєвої успішності старшокласників, і зробити гіпотетичні припущення щодо специфіки їх формування. Так були зроблені гіпотетичні припущення щодо впливу суспільних стереотипів, образів, які транслуються ЗМІ, особистісного досвіду досліджуваних та інших факторів.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретичний та емпіричний аналіз проблеми дослідження поняття життєвої успішності в уявленнях старшокласників дозволило сформулювати загальні висновки.

1. Теоретичний огляд засвідчив різноспрямованість підходів до розуміння життєвої успішності у юнацькому віці. Зокрема, аналіз поглядів О.В. Посацького показує, що уявлення про майбутнє й успіх істотно диференціюються залежно від гендерних та соціально-територіальних характеристик. Юнаки з малих міст частіше декларують прагнення досягти життєвих вершин, самоствердитися, здобути визнання та поглибити розуміння світу. Загалом життєва успішність старшокласників визначається не лише зовнішніми критеріями чи соціальними очікуваннями, а передусім внутрішньою узгодженістю їхніх цінностей, намірів, самоусвідомлення та реальної активності. Вона постає як динамічний процес становлення зрілої особистості, здатної робити відповідальний вибір, ставити реалістичні цілі та вибудовувати власну траєкторію розвитку. Гармонія між внутрішніми критеріями та зовнішніми можливостями формує відчуття автентичної життєвої успішності.

2. Теоретичний аналіз зумовив вибір валідних психодіагностичних методів. Основними стали асоціативний експеримент та оціночна решітка, побудована на біполярних рольових позиціях успішної та неуспішної особистості. Це дало змогу виявити змістові характеристики уявлень старшокласників про життєву успішність та простежити логіку їхніх внутрішніх смислових зв'язків. Отримані дані були піддані факторному аналізу, що забезпечило встановлення структурних компонентів психологічного змісту успішності.

3. Емпіричні результати засвідчили домінування матеріальних критеріїв успіху у свідомості більшості старшокласників. У ході асоціативного експерименту було встановлено, що фактор матеріального благополуччя (гроші, кар'єра, достаток) є найчастотнішим. Натомість уявлення, пов'язані з

особистісним розвитком, самореалізацією чи внутрішнім смыслом досягнень, виявилися менш представленими. Факторний аналіз дозволив осмислити специфіку структури життєвої успішності й висунути припущення щодо її формування під впливом соціальних стереотипів, ЗМІ, сімейних очікувань, а також індивідуального досвіду підлітків.

4. Розроблений соціально-психологічний тренінг «Я і мій успіх» є ефективним інструментом формування у старшокласників цілісних та реалістичних уявлень про життєву успішність. Він сприяє розвитку самопізнання, усвідомленню власних цінностей та набуттю навичок цілепокладання, необхідних для відповідального життєвого вибору. Програма забезпечує інтеграцію когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів розвитку, що підсилює внутрішню мотивацію та здатність до самореалізації. У результаті тренінг створює умови для становлення зрілої, активної та відповідальної особистості, здатної вибудовувати власну траєкторію життєвої успішності.

Перспективами дослідження є розширення вибірки за рахунок старшокласників із різних освітніх закладів, регіонів та соціально-економічних груп для порівняння соціокультурних відмінностей у конструюванні образу життєвої успішності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксіогенез обдарованої особистості в освітньому просторі: монографія / О. Л. Музика, Д. К. Корольов, О. О. Музика, Н. О. Никончук та ін.; Інст. психол. ім. Г. С. Костюка НАПН України; за ред. О. Л. Музики. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 160 с.
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2. Чернівці : Букрек, 2015. 640 с.
3. Бех І. Д. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. *Рідна школа*. 2015. № 1/2. С. 3-6.
4. Боровинська І. Є. До психологічного розуміння понять успіх, успішність, життєвий успіх, життєва успішність. *Науковий вісник Херсонського 27 державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. №. 3 (2). С. 142- 148.
5. Бурлака О. Формування національної свідомості засобами українознавства. *Крайова освіта*. 2001. № 13. С. 6.
6. Гаженко О.П. Соціальні очікування старшокласників та їх батьків від системи вищої освіти. *Практична психологія та соціальна робота*, 2002. №4. С. 23-26.
7. Гуменюк Г.В. Психологічний простір професійного самоздійснення особистості як предмет дослідження. *Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*. Ред. кол.: С.Д. Максименко (гол. ред.), М-Л.А. Чепа (заст. гол. ред.), Ю.Т. Рождественський та ін. К., 2014. Т. XVI. част. 1,2. С. 299-310.
8. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 186 с.
9. Горбунова В.В. Структура психосемантичного дослідження. *Соціальна психологія*. 2007. №1. С.170-178.
10. Карпенко О.П., Чернуха О.В. Життєва компетентність як важлива складова особистісного розвитку учнів. *Вісник Чернігівського національного*

педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. Вип. 136. С. 12-17.

11. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості, [за ред. Л. М. Проколієнко]. К. : Рад. школа, 1989. 608 с.

12. Мойсеєнко В. В. Аналіз наукових підходів до дослідження поняття «асертивність». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2017. Вип. 5. Т. 1. С. 170–174.

13. Особистісне зростання: теорія і практика: Збірник наукових праць [за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Житомир, 21 квітня 2020 р.)] / Ред. колегія: Л. П. Журавльова, Г. В. Пирог, Т. М. Шапран. М-во освіти і науки України, Житомирський державний університет імені Івана Франка, соц.-псих. факультет. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2020. 280 с.

14. Панок В.Г., Титаренко Т.М., Чепелева Н.В., Рибалка В.В., Маценко В.Ф. Основи практичної психології: Підручник для студ. вищих навч. закладів. 3-тє вид. К.: Либідь, 2006. 536 с.

15. Пасечкіна Л. П. Формування в старшокласників орієнтації на досягнення життєвого успіху: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2009.18 с.

16. Поліщук Н.А. Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації. Луцьк : ВІППО, 2018. 124 с.

17. Пономаренко Л.І. Тренінг рефлексивности у подростков. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. №3. С.8-17.

18. Посацький О.В. Психологічні особливості образу майбутнього в ранній юності: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Київ, 2005.

19. Потапчук Є.М., Серга О.О. Реалізація сім'єю з підлітками функції виховання як психологічна проблема. *Науковий журнал «Габітус»*

Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій.
Вип. 21, 2021. С. 183-187.

20. Психологія особистості: Словник-довідник. За ред.. П.П. Горностая, Т.М. Титаренко. К.: Рута, 2001. 320 с.

21. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: Навч. посіб. Київ: Академ-видав, 2016. 360 с.

22. Сколота Е. В. Формування асертивної поведінки в юнацькому віці. *Габітус*. 2020. Вип 14. С. 212–216.

23. Стребкова Ю. Дослідження уявлень студентства про сучасну українську людину (гендерні аспекти). *Українознавчий альманах*. К., 2017. Вип. 21. С. 92–98.

24. Тарасова Т. В. Поняття «успішна особистість старшокласника» в контексті реалізації гендерної політики України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Умань: УДПУ імені Павла Тичини, 2021. № 1(6). С. 59-77.

25. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості. К.: Либідь. 2003. 376 с.

26. Титаренко Т.М., Лєпіхова Л.А. Психологічна профілактика стресових перевантажень серед шкільної молоді. К., 2006.

27. Тодорів Л.Д Рефлексивні складові самосвідомості та їх розвиток в умовах занять з елементами тренінгу. *Практична психологія та соціальна робота*. 2003. №2-3. С. 79-86.

28. Федорченко Т. Є. Формування соціально успішної особистості в фокусі наукових досліджень. *Інструментарій виховання в сучасних закладах освіти: реалізація творчих і соціально значущих програм, проєктів : зб. матер. наук.- практ. конф.* [за заг. Редакцією Т. Є. Федорченко, Безрук К. О., Ївженко Ю. В]. Київ, 2022. 182 с.

29. Федорченко Т. Є., Кириченко В. І., Нечерда В. Б., Тарасова Т. В. та ін. Соціально успішна особистість: сутність і технології виховання: навч.-метод. посіб. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 181 с.

30. Формування життєвої успішності учнів: інструментально-методичні аспекти: зб. матер. круглого столу. [за заг. редакцією В. І. Кириченко, К. О. Безрук]. Київ, 2023. 84 с.
31. Чепелева Н.В. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник самопроектування особистості. *Наука і освіта*. №9. 2014. С. 22-26.
32. Чепелева Н.В. Теоретико-методологічні засади самопроектування особистості. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики* (до 25-річчя НАПН України). Збірник наукових праць. К.: Видавничий дім «Сам», 2017. С. 113-199.
33. Чернуха О.В., Карпенко О.П. Формування життєвої компетентності учнів у процесі навчально-виховного процесу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 23. С. 137-142.
34. Bandura A. Organizational Behavior and Human Decision Processes. 1991. Pp. 248-287. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90022-L](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90022-L)
35. Friston K. The free-energy principle: a unified brain theory? *Nature Reviews Neuroscience*. 2010. T. 11. №2. С. 127-138. DOI:[10.1038/nrn2787](https://doi.org/10.1038/nrn2787)
36. Kelly G. *The psychology of personal constructs: Vol. 1. A theory of personality*. London: Routledge.,1991. 422 p.
37. Piaget J. *The Construction of Reality in the Child*. New York: Basic Books, 1954. <http://dx.doi.org/10.1037/11168-000>
38. Rogers C.R. *On becoming a Person. A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin Company. 1961. 415 p. <https://lnk.ua/k4x9Gp8ey>
39. Soft skills: м'які навички для успішної кар'єри майбутнього. TASlife : блог. 2023. URL: <https://taslife.com.ua/blog/soft-skills>
40. Sternberg R.L., Conway B.E., Ketron J.L., & Bernstein M. People's conceptions of intelligence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1981, №41, P. 37-55.
41. Sullivan H. St. *The Psychiatric Interview*. [W. W. Norton & Company](https://www.wwnorton.com/), 1970. 256 p.

42. Tamir M., John O. P., Srivastava S., & Gross J. J. Implicit theories of emotion: Affective and social outcomes across a major life transition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2007. №92, P. 731-744.

43. Zhuravlova L., Chebykin O. The Development of Empathy: Phenomenology, Structure and Human Nature. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge, 2021. 276 p. <https://doi.org/10.4324/9781003145370>

ДОДАТКИ

Додаток А

Асоціативний ряд на поняття „успішна особистість”

№ п/п	Асоціації на поняття „успішна особистість”	Частота вживаності (у %)
1	Друзі	31,1
2	Кохання, кохана людина	31,1
3	Достоток у всьому	11,1
4	Авторитет	20
5	Дім	31,1
6	Успіх	31,1
7	Розум	40
8	Підтримка	20
9	„Внутрішня краса”	11,1
10	Повага, повага людей	31,1
11	Комунікабельність	20
12	Добрі відносини з людьми	11,1
13	Сім’я	51,1
14	Машина	31,1
15	Кар’єра, кар’єрний ріст	71,1
16	Улюблена робота	11,1
17	Вміння шукати вихід із складних ситуацій ¹	11,1
18	Гроші, має фінанси, багатство, достаток	71,1
19	Розуміння	11,1
20	Дружба	11,1
21	Навчання, освіта	20
22	Хитрість	11,1
23	Здібності	11,1
24	Талант	20
25	Прагнення	11,1
26	Доброта	31,1
27	Наполегливість	20
28	Сміливість	20
29	Самооцінка	11,1
30	Оптимізм	20
31	Щедрість	11,1
32	Зовнішність	11,1
33	Популярна, популярність	20
34	Дипломатична	11,1
35	Товариська	11,1
36	Та, яку поважають	11,1
37	Має своє місце в житті	11,1

38	Освічена	20
39	Сімейний стан	11,1
40	Бог	11,1
41	Віра	11,1
42	Хороше здоров'я, здоров'я	20
43	Добра слава	11,1
44	Щастя	20
45	Сімейне благополуччя	11,1
46	Особистість	11,1
47	Етика	11,1
48	Комп'ютер	11,1
49	Вишуканість	11,1
50	Влада	11,1
51	Натхнення	11,1
52	Удача	11,1
53	Імідж	11,1
54	Душевний успіх	11,1

Додаток Б
Результати факторного моделювання семантичного простору
досліджуваного А

Таблиця 1.

Факторне навантаження

Variable	Factor Loadings (Unrotated) Extraction: Principal components (Marked loadings are > 0,5)	
	Factor 1	Factor 2
популярна сім'я	0,589680	0,655010
повага людей	-0,390009	-0,252156
освідченість	-0,749135	0,359942
ріст кар'єри	-0,563928	0,577466
щастя	-0,758902	0,453770
гроші	-0,904608	-0,110543
доброта	-0,486697	-0,732530
наполегливість	-0,728016	-0,232742
кохання	-0,602798	0,614880
	-0,707157	-0,282487
Expl. Var	4,403611	2,222418
Prp. Totl	0,440361	0,222242

Таблиця 2.

Власні значення факторів

Value	Eigenvalues (оля) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	4,403611	44,03611	4,403611	44,03611
2	2,222418	22,22418	6,626029	66,26029

Таблиця 3.

Факторні ваги

Case	Factor Scores (1) Rotation: Unrotated Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
досягла успіху	-1,47604	0,08434
не досягла успіху	-0,58153	0,33732
має підтримку оточення	-0,39402	2,08659
має підтримку оточення	1,18373	0,79795
докладає значних зусиль	-0,75933	-1,14222
не докладає значних зусиль	0,67544	-0,39610
має риси, які сприяють досягненню успіху	-0,15485	-1,21368
не має рис, які сприяють досягненню успіху	1,07717	-0,92032
мотивована на успіх	-0,92926	0,04178
не мотивована на успіх	1,35869	0,32436

Таблиця 4.

Кореляційна матриця

Variable	Correlations (only) Casewise deletion of MD N=10									
	популярна	сім'я	повага людей	освідченість	ріст кар'єри	щастя	гроші	доброта	наполегливість	кохання
популярна	1,00	-0,11	-0,24	0,05	-0,23	-0,67	-0,76	-0,49	0,08	-0,50
сім'я	-0,11	1,00	0,31	0,08	0,02	0,28	0,29	0,30	0,05	0,45
повага людей	-0,24	0,31	1,00	0,48	0,76	0,64	0,16	0,22	0,63	0,34
освідченість	0,05	0,08	0,48	1,00	0,74	0,28	-0,11	0,34	0,50	0,35
ріст кар'єри	-0,23	0,02	0,76	0,74	1,00	0,61	0,17	0,41	0,59	0,24
щастя	-0,67	0,28	0,64	0,28	0,61	1,00	0,42	0,60	0,57	0,69
гроші	-0,76	0,29	0,16	-0,11	0,17	0,42	1,00	0,53	-0,20	0,37
доброта	-0,49	0,30	0,22	0,34	0,41	0,60	0,53	1,00	0,40	0,51
наполегливість	0,08	0,05	0,63	0,50	0,59	0,57	-0,20	0,40	1,00	0,21
кохання	-0,50	0,45	0,34	0,35	0,24	0,69	0,37	0,51	0,21	1,00

Таблиця 5.

Бланк відповідей досліджуваного

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	популярна	сім'я	повага людей	освідченість	ріст кар'єри	щастя	гроші	доброта	наполегливість	кохання
досягла успіху	6	9	10	9	10	8	9	7	8	10
не досягла успіху	7	9	8	7	8	8	7	8	9	8
має підтримку оточення	9	7	8	10	9	7	6	7	10	10
має підтримку оточення	8	6	6	8	7	5	7	6	7	4
докладає значних зусиль	5	6	7	7	8	8	9	9	7	10
не докладає значних зусиль	8	8	7	5	5	6	8	7	8	7
має риси, які сприяють досягненню успіху	7	9	6	7	7	7	9	8	6	10
не має рис, які сприяють досягненню успіху	7	8	6	6	4	6	7	5	5	10
мотивована на успіх	6	7	8	7	8	9	8	7	10	10
не мотивована на успіх	8	6	7	5	7	6	7	4	6	5

Додаток В
Результати факторного моделювання семантичного простору
досліджуваного Б

Таблиця 1.

Факторне навантаження

Variable	Factor Loadings (Unrotated) Extraction: Principal components (Marked loadings are > 0,5)	
	Factor 1	Factor 2
друзі	0,589680	0,655010
улюблена робота	-0,390009	-0,252156
кохана людина	-0,749135	0,359942
достаток	-0,563928	0,577466
авторитет	-0,758902	0,453770
дім	-0,904608	-0,110543
успіх	-0,486697	-0,732530
розум	-0,728016	-0,232742
підтримка	-0,602798	0,614880
внутрішня краса	-0,707157	-0,282487
Expl.Var	4,403611	2,222418
Prop.Totl	0,440361	0,222242

Таблиця 2.

Власні значення факторів

Value	Eigenvalues (1) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	4,403611	44,03611	4,403611	44,03611
2	2,222418	22,22418	6,626029	66,26029

Таблиця 3.

Факторні ваги

Case	Factor Scores (2) Rotation: Unrotated Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
досягла успіху	-1,47604	0,08434
не досягла успіху	-0,58153	0,33732
має підтримку оточення	-0,39402	2,08659
має підтримку оточення	1,18373	0,79795
докладає значних зусиль	-0,75933	-1,14222
не докладає значних зусиль	0,67544	-0,39610
має риси, які сприяють досягненню успіху	-0,15485	-1,21368
не має рис, які сприяють досягненню успіху	1,07717	-0,92032
мотивована на успіх	-0,92926	0,04178
не мотивована на успіх	1,35869	0,32436

Таблиця 4.

Кореляційна матриця

Variable	Correlations (1) Casewise deletion of MD N=10									
	друзі	улюблена робота	кохана людина	достаток	авторитет	дім	успіх	розум	підтримка	внутрішня краса
друзі	1,00	-0,11	-0,24	0,05	-0,23	-0,67	-0,76	-0,49	0,08	-0,50
улюблена робота	-0,11	1,00	0,31	0,08	0,02	0,28	0,29	0,30	0,05	0,45
кохана людина	-0,24	0,31	1,00	0,48	0,76	0,64	0,16	0,22	0,63	0,34
достаток	0,05	0,08	0,48	1,00	0,74	0,28	-0,11	0,34	0,50	0,35
авторитет	-0,23	0,02	0,76	0,74	1,00	0,61	0,17	0,41	0,59	0,24
дім	-0,67	0,28	0,64	0,28	0,61	1,00	0,42	0,60	0,57	0,69
успіх	-0,76	0,29	0,16	-0,11	0,17	0,42	1,00	0,53	-0,20	0,37
розум	-0,49	0,30	0,22	0,34	0,41	0,60	0,53	1,00	0,40	0,51
підтримка	0,08	0,05	0,63	0,50	0,59	0,57	-0,20	0,40	1,00	0,21
внутрішня краса	-0,50	0,45	0,34	0,35	0,24	0,69	0,37	0,51	0,21	1,00

Таблиця 5.

Бланк відповідей досліджуваного Б

	1 друзі	2 тема с	3 кохана людина	4 достаток	5 авторитет	6 дім	7 успіх	8 розум	9 підтримка	10 внутрішня краса
досягла успіху	6	9	10	9	10	8	9	7	8	10
не досягла успіху	7	9	8	7	8	8	7	8	9	8
має підтримку оточення	9	7	8	10	9	7	6	7	10	10
має підтримку оточення	8	6	6	8	7	5	7	6	7	4
докладає значних зусиль	5	6	7	7	8	8	9	9	7	10
не докладає значних зусиль	8	8	7	5	5	6	8	7	8	7
має риси, які сприяють досягненню успіху	7	9	6	7	7	7	9	8	6	10
не має рис, які сприяють досягненню успіху	7	8	6	6	4	6	7	5	5	10
мотивована на успіх	6	7	8	7	8	9	8	7	10	10
не мотивована на успіх	8	6	7	5	7	6	7	4	6	5

Додаток Г
Результати факторного моделювання семантичного простору
досліджуваного В

Таблиця 1.

Факторне навантаження

Variable	Factor Loadings (Unrotated) Extraction: Principal components (Marked loadings are > 0.5)	
	Factor 1	Factor 2
авторитет	-0,938375	0,079948
повага	-0,685397	0,600263
комунікабельність	-0,783694	-0,326952
добрі відносини з людьми	-0,879255	-0,175923
друзі	-0,288144	-0,895464
сім'я	-0,340097	0,858853
дім	-0,799547	-0,047884
машина	-0,741588	-0,355671
кар'єра	-0,955303	0,214346
вміння знаходити рішення	-0,722457	-0,017049
Expl. Var	5,560051	2,219068
Prp. Totl	0,556005	0,221907

Таблиця 2.

Власні значення факторів

Value	Eigenvalues (1) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	5,560051	55,60051	5,560051	55,60051
2	2,219068	22,19068	7,779118	77,79118

Таблиця 3.

Факторні ваги

Case	Factor Scores (3) Rotation: Unrotated Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
досягла успіху	-1,00877	0,99535
не досягла успіху	0,70905	0,86569
має підтримку оточення	-0,87896	0,96678
має підтримку оточення	0,47680	-0,04941
докладає значних зусиль	-0,43783	0,96517
не докладає значних зусиль	1,05157	-0,34863
має риси, які сприяють досягненню успіху	-1,30518	-0,62594
не має рис, які сприяють досягненню успіху	1,08987	-0,16547
мотивована на успіх	-0,90772	-2,15654
не мотивована на успіх	1,21117	-0,44700

Таблиця 4.

Кореляційна матриця

Variable	Correlations (1) Casewise deletion of MD N= 10									
	авторитет	повага	комунікабельність	добрі відносини з людьми	друзі	сім'я	дім	машина	кар'єра	вміння знаходити рішення
авторитет	1,00	0,58	0,58	0,74	0,20	0,42	0,89	0,75	0,96	0,54
повага	0,58	1,00	0,46	0,52	-0,30	0,71	0,38	0,21	0,73	0,63
комунікабельність	0,58	0,46	1,00	0,92	0,53	-0,01	0,44	0,50	0,61	0,62
добрі відносини з людьми	0,74	0,52	0,92	1,00	0,40	0,18	0,60	0,58	0,77	0,58
друзі	0,20	-0,30	0,53	0,40	1,00	-0,58	0,28	0,51	0,04	0,18
сім'я	0,42	0,71	-0,01	0,18	-0,58	1,00	0,24	-0,02	0,48	0,07
дім	0,89	0,38	0,44	0,60	0,28	0,24	1,00	0,62	0,80	0,41
машина	0,75	0,21	0,50	0,58	0,51	-0,02	0,62	1,00	0,70	0,45
кар'єра	0,96	0,73	0,61	0,77	0,04	0,48	0,80	0,70	1,00	0,65
вміння знаходити рішення	0,54	0,63	0,62	0,58	0,18	0,07	0,41	0,45	0,65	1,00

Таблиця 5.

Бланк відповідей досліджуваного

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	авторитет	повага	комунікабельність	добрі відносини з людьми	друзі	сім'я	дім	машина	кар'єра	я знаходити рішення
досягла успіху	9	9	8	9	2	9	10	1	10	9
не досягла успіху	4	4	4	5	2	10	2	1	3	2
має підтримку оточення	8	10	8	7	1	8	6	5	10	10
має підтримку оточення	3	3	5	7	2	5	3	3	4	4
докладає значних зусиль	10	5	1	5	1	9	10	7	10	5
не докладає значних зусиль	3	1	2	3	4	4	7	1	1	2
має риси, які сприяють досягненню успіху	9	8	9	9	8	7	9	8	9	9
не має рис, які сприяють досягненню успіху	1	3	2	3	3	3	1	1	1	9
мотивована на успіх	9	1	10	9	9	1	9	8	8	8
не мотивована на успіх	2	2	3	4	4	3	2	1	1	1

Додаток Г
Результати факторного моделювання семантичного простору
досліджуваного Г

Таблиця 1.

Факторне навантаження

Variable	Factor Loadings (Unrotated) Extraction: Principal components (Marked loadings are > 0,5)	
	Factor 1	Factor 2
сім'я	-0,796047	0,079770
кар'єра	-0,745892	0,342013
дім	-0,425928	-0,687558
розум	-0,872745	-0,325311
гроші	-0,792538	0,427053
розуміння	-0,927006	0,259120
дружба	-0,955032	-0,027760
повага	-0,867690	-0,343308
навчання	-0,826471	-0,421484
підтримка	-0,833350	0,422677
Expl. Var	6,663100	1,426353
Prp. Totl	0,666310	0,142635

Таблиця 2.

Власні значення факторів

Value	Eigenvalues (3) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	6,663100	66,63100	6,663100	66,63100
2	1,426353	14,26353	8,089453	80,89453

Таблиця 3.

Факторні ваги

Case	Factor Scores (4) Rotation: Unrotated Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
досягла успіху	-1,59875	-0,60474
не досягла успіху	0,17423	0,40737
має підтримку оточення	-0,70498	2,18367
має підтримку оточення	0,97808	-0,11712
докладає значних зусиль	-0,64151	0,39329
не докладає значних зусиль	1,04292	-1,19504
має риси, які сприяють досягненню успіху	-0,39926	-0,64336
не має рис, які сприяють досягненню успіху	0,91167	0,57163
мотивована на успіх	-0,98619	-1,15628
не мотивована на успіх	1,22380	0,16057

Таблиця 4.

Кореляційна матриця

Variable	Correlations (3) Casewise deletion of MD N=10									
	сім'я	кар'єра	дім	розум	гроші	розуміння	дружба	повага	навчання	підтримка
сім'я	1,00	0,44	0,25	0,65	0,61	0,65	0,70	0,75	0,52	0,80
кар'єра	0,44	1,00	0,05	0,53	0,60	0,87	0,62	0,62	0,51	0,67
дім	0,25	0,05	1,00	0,41	0,22	0,20	0,38	0,60	0,50	0,20
розум	0,65	0,53	0,41	1,00	0,49	0,74	0,89	0,82	0,95	0,52
гроші	0,61	0,60	0,22	0,49	1,00	0,82	0,80	0,45	0,44	0,91
розуміння	0,65	0,87	0,20	0,74	0,82	1,00	0,90	0,70	0,68	0,81
дружба	0,70	0,62	0,38	0,89	0,80	0,90	1,00	0,77	0,84	0,74
повага	0,75	0,62	0,60	0,82	0,45	0,70	0,77	1,00	0,80	0,58
навчання	0,52	0,51	0,50	0,95	0,44	0,68	0,84	0,80	1,00	0,43
підтримка	0,80	0,67	0,20	0,52	0,91	0,81	0,74	0,58	0,43	1,00

Таблиця 5.

Бланк відповідей досліджуваного

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	сім'я	кар'єра	дім	розум	гроші	розуміння	дружба	повага	навчання	підтримка
досягла успіху	4	5	5	8	9	8	9	8	8	8
не досягла успіху	2	5	2	4	3	4	2	3	4	5
має підтримку оточення	4	6	1	4	8	9	6	4	2	8
має підтримку оточення	1	3	2	2	1	1	1	3	1	2
докладає значних зусиль	1	7	2	7	6	9	7	4	7	4
не докладає значних зусиль	1	1	4	2	1	1	1	2	2	1
має риси, які сприяють досягненню успіху	3	2	2	9	4	5	7	4	7	4
не має рис, які сприяють досягненню успіху	2	2	1	2	3	1	1	1	2	3
мотивована на успіх	4	6	3	9	2	7	6	9	8	4
не мотивована на успіх	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1

Додаток Д
Результати факторного моделювання семантичного простору
досліджуваного Г

Таблиця 1.

Факторне навантаження

Variable	Factor Loadings (Unrotated) Extraction: Principal components (Marked loadings are > 0.5)	
	Factor 1	Factor 2
розум	-0,961256	0,140964
хитрість	0,393591	0,779057
здібності	-0,761512	0,415664
успіх	-0,899135	0,146059
талант	-0,522203	-0,688836
прагнення	-0,693224	-0,441016
достаток	-0,866493	0,144196
доброта	-0,873254	0,136334
наполегливість	-0,991076	0,013498
сміливість	-0,957082	0,137214
Expl. Var	6,632147	1,548290
Prp. Totl	0,663215	0,154829

Таблиця 2.

Власні значення факторів

Value	Eigenvalues (4) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	6,632147	66,32147	6,632147	66,32147
2	1,548290	15,48290	8,180437	81,80437

Таблиця 3.

Факторні ваги

Case	Factor Scores (5) Rotation: Unrotated Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
досягла успіху	-0,80304	-1,19854
не досягла успіху	1,24053	0,95139
має підтримку оточення	-1,03171	-0,35434
має підтримку оточення	1,20222	0,88138
докладає значних зусиль	-1,10265	-0,07542
не докладає значних зусиль	0,88872	-0,45396
має риси, які сприяють досягненню успіху	-0,80344	0,36281
не має рис, які сприяють досягненню успіху	0,78867	-1,26272
мотивована на успіх	-0,88296	1,83119
не мотивована на успіх	0,50366	-0,68180

Таблиця 4.

Кореляційна матриця

Variable	Correlations (4) Casewise deletion of MD N=10									
	розум	хитрість	здібності	успіх	талант	прагнення	достаток	доброта	наполегливість	сміливість
розум	1,00	-0,23	0,72	0,92	0,45	0,56	0,93	0,78	0,95	0,93
хитрість	-0,23	1,00	-0,04	-0,31	-0,55	-0,56	-0,16	-0,26	-0,39	-0,27
здібності	0,72	-0,04	1,00	0,62	0,00	0,52	0,55	0,70	0,77	0,84
успіх	0,92	-0,31	0,62	1,00	0,37	0,38	0,88	0,78	0,89	0,84
талант	0,45	-0,55	0,00	0,37	1,00	0,56	0,44	0,34	0,50	0,42
прагнення	0,56	-0,56	0,52	0,38	0,56	1,00	0,45	0,53	0,68	0,60
достаток	0,93	-0,16	0,55	0,88	0,44	0,45	1,00	0,72	0,82	0,76
доброта	0,78	-0,26	0,70	0,78	0,34	0,53	0,72	1,00	0,86	0,84
наполегливість	0,95	-0,39	0,77	0,89	0,50	0,68	0,82	0,86	1,00	0,98
сміливість	0,93	-0,27	0,84	0,84	0,42	0,60	0,76	0,84	0,98	1,00

Таблиця 5.

Бланк відповідей досліджуваного

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	розум	хитрість	здібності	успіх	талант	прагнення	достаток	доброта	наполегливість	сміливість
досягла успіху	10	1	1	9	10	6	9	6	8	6
не досягла успіху	1	9	1	1	1	1	2	2	1	2
має підтримку оточення	8	1	8	8	7	6	4	10	10	10
має підтримку оточення	1	9	2	3	1	2	1	1	1	1
докладає значних зусиль	10	6	9	6	10	8	8	8	9	9
не докладає значних зусиль	1	4	3	2	4	4	1	1	2	2
має риси, які сприяють досягненню успіху	10	3	10	7	3	7	6	4	9	9
не має рис, які сприяють досягненню успіху	1	1	1	3	7	3	2	1	2	2
мотивована на успіх	10	6	10	10	1	3	9	9	8	8
не мотивована на успіх	1	2	4	2	2	7	2	5	3	2

Додаток Е
Результати факторного моделювання семантичного простору
досліджуваного Д

Таблиця 1.

Факторне навантаження

Variable	Factor Loadings (Unrotated) Extraction: Principal components (Marked loadings are > 0,5)	
	Factor 1	Factor 2
гроші	-0,846883	0,055510
самооцінка	-0,129338	0,568062
машина	-0,677851	-0,510138
доброта	-0,692452	-0,629946
друзі	0,345720	-0,677107
оптимізм	0,390387	0,034352
комунікабельність	0,078658	-0,047573
щедрість	-0,406050	0,770156
зовнішність	-0,365475	0,451783
сім'я	-0,779034	-0,052289
Expl. Var	2,856366	2,244750
Prp. Totl	0,285637	0,224475

Таблиця 2.

Власні значення факторів

Value	Eigenvalues (4) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	2,856366	28,56366	2,856366	28,56366
2	2,244750	22,44750	5,101116	51,01116

Таблиця 3.

Факторні ваги

Case	Factor Scores (6) Rotation: Unrotated Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
досягла успіху	-0,84433	0,78998
не досягла успіху	0,32689	0,91523
має підтримку оточення	-0,05200	1,01493
має підтримку оточення	0,00218	-0,66252
докладає значних зусиль	-0,70990	-1,22215
не докладає значних зусиль	0,23295	-1,17041
має риси, які сприяють досягненню успіху	-0,24230	0,29144
не має рис, які сприяють досягненню успіху	1,12109	-1,36330
мотивована на успіх	-1,69072	0,33414
не мотивована на успіх	1,85614	1,07267

Таблиця 4.

Кореляційна матриця

Variable	Correlations (4) Casewise deletion of MD N=10									
	гроші	самооцінка	машина	доброта	друзі	оптимізм	комунікабельність	щедрість	зовнішність	сім'я
гроші	1,00	-0,02	0,49	0,57	-0,41	-0,16	0,26	0,42	0,31	0,49
самооцінка	-0,02	1,00	-0,06	-0,12	-0,40	-0,09	0,18	0,22	0,39	-0,00
машина	0,49	-0,06	1,00	0,84	0,05	-0,11	-0,03	-0,03	-0,05	0,35
доброта	0,57	-0,12	0,84	1,00	0,11	-0,10	0,24	-0,23	-0,06	0,48
друзі	-0,41	-0,40	0,05	0,11	1,00	0,07	-0,29	-0,71	0,05	-0,11
оптимізм	-0,16	-0,09	-0,11	-0,10	0,07	1,00	0,48	0,09	-0,10	-0,48
комунікабельність	0,26	0,18	-0,03	0,24	-0,29	0,48	1,00	-0,18	-0,29	-0,34
щедрість	0,42	0,22	-0,03	-0,23	-0,71	0,09	-0,18	1,00	0,39	0,24
зовнішність	0,31	0,39	-0,05	-0,06	0,05	-0,10	-0,29	0,39	1,00	0,30
сім'я	0,49	-0,00	0,35	0,48	-0,11	-0,48	-0,34	0,24	0,30	1,00

Таблиця 5.

Бланк відповідей досліджуваного

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	гроші	самооцінка	машина	доброта	друзі	оптимізм	комунікабельність	щедрість	зовнішність	сім'я
досягла успіху	9	8	5	9	8	9	7	10	10	8
не досягла успіху	7	6	4	5	7	6	7	10	3	4
має підтримку оточення	10	9	5	6	8	8	9	8	10	3
має підтримку оточення	5	6	5	7	9	2	2	3	7	8
докладає значних зусиль	10	1	10	10	9	8	3	8	7	6
не докладає значних зусиль	6	8	9	10	9	8	8	3	5	4
має риси, які сприяють досягненню успіху	5	9	10	8	8	9	4	9	7	5
не має рис, які сприяють досягненню успіху	4	5	6	9	9	8	8	1	5	2
мотивована на успіх	10	9	10	10	8	1	2	9	10	7
не мотивована на успіх	1	7	1	1	9	8	1	8	9	2

Додаток Є
Результати факторного моделювання семантичного простору
досліджуваного Е

Таблиця 1.

Факторне навантаження

Variable	Factor Loadings (Unrot Extraction: Principal co (Marked loadings are >	
	Factor 1	Factor 2
популярна	-0,732249	-0,419449
дипломатична	-0,636741	-0,381545
товариська	-0,730708	0,165879
відома	0,227617	-0,138970
та, яку поважають	0,190958	0,532174
має своє місце в житті	0,553653	0,374082
освідчена	0,612371	-0,520419
сімейний стан	-0,145596	-0,741336
кар'єра	-0,653778	0,401273
має фінанси	0,335772	-0,693577
Expl.Var	2,806733	2,253974
Prp.Totl	0,280673	0,225397

Таблиця 2.

Власні значення факторів

Value	Eigenvalues (6) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	2,806733	28,06733	2,806733	28,06733
2	2,253974	22,53974	5,060707	50,60707

Таблиця 3.

Факторні ваги

Case	Factor Scores (7) Rotation: Unrotated Extraction: Principal	
	Factor 1	Factor 2
досягла успіху	0,66874	-2,01837
не досягла успіху	0,35679	0,35324
має підтримку оточення	-0,90212	-0,25166
має підтримку оточення	0,58757	0,18464
докладає значних зусиль	-1,25644	1,05395
не докладає значних зусиль	1,89738	0,42413
має риси, які сприяють досягненню успіху	-0,97354	0,34305
не має рис, які сприяють досягненню успіху	0,57527	1,42687
мотивована на успіх	-0,89772	-0,99322
не мотивована на успіх	-0,05592	-0,52264

Таблиця 4.

Кореляційна матриця

Variable	Correlations (6) Casewise deletion of MD N=10									
	популярна	дипломатична	товариська	відома	та, яку поважають	має своє місце в житті	освідчена	сімейний стан	кар'єра	має фінанси
популярна	1,00	0,50	0,65	0,23	-0,34	-0,49	-0,07	0,26	0,25	-0,01
дипломатична	0,50	1,00	0,17	-0,46	-0,23	-0,15	-0,22	0,51	0,39	0,11
товариська	0,65	0,17	1,00	0,07	-0,04	-0,58	-0,24	-0,29	0,22	-0,52
відома	0,23	-0,46	0,07	1,00	0,09	0,09	0,26	0,10	-0,11	0,13
та, яку поважають	-0,34	-0,23	-0,04	0,09	1,00	0,32	-0,18	-0,14	0,26	-0,05
має своє місце в житті	-0,49	-0,15	-0,58	0,09	0,32	1,00	0,05	-0,23	0,05	0,03
освідчена	-0,07	-0,22	-0,24	0,26	-0,18	0,05	1,00	0,04	-0,89	0,32
сімейний стан	0,26	0,51	-0,29	0,10	-0,14	-0,23	0,04	1,00	0,10	0,61
кар'єра	0,25	0,39	0,22	-0,11	0,26	0,05	-0,89	0,10	1,00	-0,23
має фінанси	-0,01	0,11	-0,52	0,13	-0,05	0,03	0,32	0,61	-0,23	1,00

Таблиця 5.

Бланк відповідей досліджуваного

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	популярна	дипломатична	товариська	відома	та, яку поважають	має своє місце в житті	освідчена	сімейний стан	кар'єра	має фінанси
досягла успіху	9	6	4	10	2	8	8	10	3	10
не досягла успіху	4	5	7	3	2	7	7	5	2	1
має підтримку оточення	9	7	10	10	8	5	5	9	7	4
має підтримку оточення	1	7	1	2	7	10	3	9	8	7
докладає значних зусиль	10	5	9	8	4	7	1	5	10	2
не докладає значних зусиль	3	2	5	9	8	10	10	4	2	6
має риси, які сприяють досягненню успіху	9	9	9	1	8	8	4	6	7	5
не має рис, які сприяють досягненню успіху	2	2	7	7	9	8	2	5	6	5
мотивована на успіх	8	7	9	3	1	2	5	7	5	7
не мотивована на успіх	7	4	7	5	7	2	6	8	4	6

Додаток Ж
Результати факторного моделювання семантичного простору
досліджуваного Є

Таблиця 1.

Факторне навантаження

Variable	Factor Loadings (Unrotated) Extraction: Principal components (Marked loadings are > 0,5)	
	Factor 1	Factor 2
Бог	-0,799985	0,302112
любов	0,861097	0,098212
віра	-0,754689	0,207506
гарне здоров'я	-0,279621	-0,476523
кар'єрний ріст	-0,805714	0,351661
добра слава	0,345123	-0,752735
щастя	0,012237	0,729884
оптимізм	-0,400152	-0,659699
сімейне благополуччя	-0,720045	-0,378996
сміливість	-0,694723	-0,255915
Expl. Var	3,958870	2,238391
Prp. Totl	0,395887	0,223839

Таблиця 2.

Власні значення факторів

Value	Eigenvalues (7) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	3,958870	39,58870	3,958870	39,58870
2	2,238391	22,38391	6,197261	61,97261

Таблиця 3.

Факторні ваги

Case	Factor Scores (8) Rotation: Unrotated Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
досягла успіху	-1,60550	1,28073
не досягла успіху	-0,11710	-0,61689
має підтримку оточення	1,02493	0,08930
має підтримку оточення	1,21497	0,15518
докладає значних зусиль	-0,83749	-0,70505
не докладає значних зусиль	-1,49324	-0,73871
має риси, які сприяють досягненню успіху	0,52975	-1,38341
не має рис, які сприяють досягненню успіху	0,69682	0,89874
мотивована на успіх	0,21440	1,66385
не мотивована на успіх	0,37247	-0,64373

Таблиця 4.

Кореляційна матриця

Variable	Correlations (7) Casewise deletion of MD N=10									
	Бог	любов	віра	гарне здоров'я	каре'рний ріст	добра слава	щастя	оптимізм	сімейне благополуччя	сміливість
Бог	1,00	-0,64	0,70	-0,03	0,64	-0,28	0,27	0,11	0,44	0,47
любов	-0,64	1,00	-0,68	-0,06	-0,69	0,22	0,38	-0,31	-0,65	-0,41
віра	0,70	-0,68	1,00	0,40	0,54	-0,28	0,04	-0,18	0,48	0,25
гарне здоров'я	-0,03	-0,06	0,40	1,00	-0,15	0,18	-0,08	0,20	0,50	0,34
каре'рний ріст	0,64	-0,69	0,54	-0,15	1,00	-0,58	0,14	0,20	0,41	0,49
добра слава	-0,28	0,22	-0,28	0,18	-0,58	1,00	-0,54	0,22	0,05	-0,15
щастя	0,27	0,38	0,04	-0,08	0,14	-0,54	1,00	-0,34	-0,23	0,10
оптимізм	0,11	-0,31	-0,18	0,20	0,20	0,22	-0,34	1,00	0,36	0,80
сімейне благополуччя	0,44	-0,65	0,48	0,50	0,41	0,05	-0,23	0,36	1,00	0,37
сміливість	0,47	-0,41	0,25	0,34	0,49	-0,15	0,10	0,80	0,37	1,00

Таблиця 5.

Бланк відповідей досліджуваного

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Бог	любов	віра	гарне здоров'я	каре'рний ріст	добра слава	щастя	оптимізм	сімейне благополуччя	сміливість
досягла успіху	10	1	9	3	10	3	8	4	10	5
не досягла успіху	3	6	3	8	5	5	7	6	10	6
має підтримку оточення	4	8	2	2	4	8	6	5	3	4
має підтримку оточення	2	9	1	4	2	6	9	5	5	4
докладає значних зусиль	6	4	4	6	6	4	5	8	8	10
не докладає значних зусиль	5	2	8	8	10	5	4	7	9	10
має риси, які сприяють досягненню успіху	3	6	6	9	1	10	2	4	9	1
не має рис, які сприяють досягненню успіху	2	5	5	4	4	2	5	3	4	1
мотивована на успіх	4	8	5	5	8	1	10	3	6	3
не мотивована на успіх	2	4	1	1	7	6	1	6	8	2

Додаток 3

Результати факторного моделювання семантичного простору досліджуваного Ж

Таблиця 1.

Факторне навантаження

Variable	Factor Loadings (Unrotated) Extraction: Principal components (Marked loadings are > 0.5)	
	Factor 1	Factor 2
багатство	-0,529604	0,058318
особистість	-0,882005	0,110422
етика	0,510236	0,120300
комп'ютер	-0,076700	-0,883627
вишуканість	0,434358	-0,377639
здоров'я	-0,672263	0,539595
влада	-0,795704	-0,177243
кар'єра	-0,326377	0,025608
талант	-0,063763	-0,806183
натхнення	0,530974	0,643766
Expl.Var	2,990910	2,341074

Таблиця 2.

Власні значення факторів

Value	Eigenvalues (8) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	2,990910	29,90910	2,990910	29,90910
2	2,341074	23,41074	5,331984	53,31984

Таблиця 3.

Факторні ваги

Case	Factor Scores (9) Rotation: Unrotated Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
досягла успіху	-1,41366	-0,20457
не досягла успіху	0,88303	-0,49907
має підтримку оточення	1,14524	0,67624
має підтримку оточення	0,44700	0,65987
докладає значних зусиль	-1,52904	-0,23527
не докладає значних зусиль	-0,34438	-1,03490
має риси, які сприяють досягненню успіху	0,04181	-1,57480
не має рис, які сприяють досягненню успіху	1,30737	-0,56989
мотивована на успіх	0,17769	1,30655
не мотивована на успіх	-0,71506	1,47585

Таблиця 4.

Кореляційна матриця

Variable	Correlations (8) Casewise deletion of MD N=10									
	багатство	особистість	етика	комп'ютер	вишуканість	здоров'я	влада	кар'єра	талант	натхнення
багатство	1,00	0,56	-0,12	-0,26	0,15	0,07	0,35	0,36	-0,07	-0,28
особистість	0,56	1,00	-0,08	-0,10	-0,53	0,51	0,86	-0,01	0,10	-0,31
етика	-0,12	-0,08	1,00	-0,32	-0,08	-0,60	-0,15	-0,54	0,06	0,36
комп'ютер	-0,26	-0,10	-0,32	1,00	0,28	-0,27	0,30	-0,04	0,63	-0,47
вишуканість	0,15	-0,53	-0,08	0,28	1,00	-0,55	-0,28	0,16	-0,06	-0,00
здоров'я	0,07	0,51	-0,60	-0,27	-0,55	1,00	0,39	0,21	-0,40	0,06
влада	0,35	0,86	-0,15	0,30	-0,28	0,39	1,00	-0,13	0,20	-0,34
кар'єра	0,36	-0,01	-0,54	-0,04	0,16	0,21	-0,13	1,00	-0,32	-0,45
талант	-0,07	0,10	0,06	0,63	-0,06	-0,40	0,20	-0,32	1,00	-0,46
натхнення	-0,28	-0,31	0,36	-0,47	-0,00	0,06	-0,34	-0,45	-0,46	1,00

Таблиця 5.

Бланк відповідей досліджуваного

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	багатство	особистість	етика	комп'ютер	вишуканість	здоров'я	влада	кар'єра	талант	натхнення
досягла успіху	9	10	5	5	5	8	10	5	10	5
не досягла успіху	1	2	6	8	8	4	5	5	8	8
має підтримку оточення	1	1	8	4	7	5	5	4	5	9
має підтримку оточення	9	2	4	4	9	6	4	8	6	10
докладає значних зусиль	10	8	4	6	4	7	8	10	7	2
не докладає значних зусиль	2	2	1	10	10	7	7	10	7	4
має риси, які сприяють досягненню успіху	8	6	9	10	10	1	10	5	10	6
не має рис, які сприяють досягненню успіху	2	1	10	5	6	1	3	7	10	6
мотивована на успіх	10	5	8	1	10	5	6	9	2	8
не мотивована на успіх	2	8	7	4	1	10	9	6	5	10

Додаток И
Результати факторного моделювання семантичного простору
досліджуваного З

Таблиця 1.

Факторне навантаження

Variable	Factor Loadings (Unrotated) Extraction: Principal components (Marked loadings are > 0,5)	
	Factor 1	Factor 2
гроші	-0,523495	0,720965
сім'я	0,574715	-0,104429
удача	-0,840636	-0,291656
успіх	-0,486863	-0,604244
машина	-0,156372	0,949307
кар'єра	-0,714653	0,343790
розум	-0,818638	-0,382974
освіта	0,746259	-0,225616
імідж	-0,308704	0,007566
душевний успіх	-0,751866	-0,198704
Expl. Var	3,970903	2,237357
Prp. Totl	0,397090	0,223736

Таблиця 2.

Власні значення факторів

Value	Eigenvalues (9) Extraction: Principal components			
	Eigenvalue	% Total variance	Cumulative Eigenvalue	Cumulative %
1	3,970903	39,70903	3,970903	39,70903
2	2,237357	22,37357	6,208260	62,08260

Таблиця 3.

Факторні ваги

Case	Factor Scores (10) Rotation: Unrotated Extraction: Principal components	
	Factor 1	Factor 2
досягла успіху	-0,59703	-0,70169
не досягла успіху	0,38370	0,48385
має підтримку оточення	0,79246	0,73244
має підтримку оточення	-0,52991	1,02129
докладає значних зусиль	-0,96924	0,97512
не докладає значних зусиль	-0,09588	-0,37822
має риси, які сприяють досягненню успіху	-1,38357	-0,54995
не має рис, які сприяють досягненню успіху	-0,04517	0,56412
мотивована на успіх	0,29106	-2,22992
не мотивована на успіх	2,15358	0,08296

Таблиця 4.

Кореляційна матриця

Variable	Correlations (9) Casewise deletion of MD N=10									
	гроші	сім'я	удача	успіх	машина	кар'єра	розум	освіта	імідж	душевний успіх
гроші	1,00	-0,16	0,14	0,04	0,81	0,65	0,21	-0,37	0,27	0,27
сім'я	-0,16	1,00	-0,53	0,08	-0,06	-0,32	-0,25	0,63	0,19	-0,47
удача	0,14	-0,53	1,00	0,41	-0,16	0,49	0,80	-0,62	0,11	0,60
успіх	0,04	0,08	0,41	1,00	-0,46	0,35	0,62	0,07	0,53	0,44
машина	0,81	-0,06	-0,16	-0,46	1,00	0,38	-0,17	-0,30	0,03	0,00
кар'єра	0,65	-0,32	0,49	0,35	0,38	1,00	0,32	-0,39	0,64	0,27
розум	0,21	-0,25	0,80	0,62	-0,17	0,32	1,00	-0,62	0,11	0,67
освіта	-0,37	0,63	-0,62	0,07	-0,30	-0,39	-0,62	1,00	0,05	-0,47
імідж	0,27	0,19	0,11	0,53	0,03	0,64	0,11	0,05	1,00	0,04
душевний успіх	0,27	-0,47	0,60	0,44	0,00	0,27	0,67	-0,47	0,04	1,00

Таблиця 5.

Бланк відповідей досліджуваного

	1 гроші	2 сім'я	3 удача	4 успіх	5 машина	6 кар'єра	7 розум	8 освіта	9 імідж	10 душевний успіх
досягла успіху	4	1	9	5	4	5	10	5	1	6
не досягла успіху	5	5	5	2	8	5	5	8	1	8
має підтримку оточення	8	6	4	2	7	4	4	9	2	5
має підтримку оточення	10	8	5	4	10	6	10	4	5	7
докладає значних зусиль	10	4	8	4	10	8	8	6	8	9
не докладає значних зусиль	5	10	8	6	5	9	8	8	9	4
має риси, які сприяють досягненню успіху	6	1	8	8	4	10	9	5	10	10
не має рис, які сприяють досягненню успіху	10	8	4	9	8	10	6	10	10	5
мотивована на успіх	2	10	6	10	1	1	10	10	5	9
не мотивована на успіх	1	9	1	1	5	1	1	10	6	1

Додаток І

Програма соціально-психологічного тренінгу життєвої успішності старшокласників

Заняття 1. «Знайомство та перші уявлення про успіх»

Мета: сформувати безпечну атмосферу, познайомити учасників, встановити правила групи, актуалізувати наявні уявлення про успіх.

Очікувані результати:

- учасники знають імена один одного;
- сформовані групові правила;
- зафіксовані очікування від тренінгу;
- зібрані первинні асоціації на тему успіху.

Структура (90 хв):

1. Вступ, представлення ведучого – 5 хв
2. Вправа-знайомство «Візитка мого успіху» – 20 хв
3. Вправа «Правила нашого кола» – 15 хв
4. Міні-вправа «Очікування – побоювання» – 15 хв
5. Мозковий штурм «Що таке успіх?» – 25 хв
6. Рефлексивне коло «Як мені тут зараз?» – 10 хв

«Візитка мого успіху»

Мета: познайомити учасників, актуалізувати їхні сильні сторони.

Хід: кожен отримує аркуш А5 і пише/малює: ім'я, три свої сильні якості, одну ситуацію, де він «відчував себе успішним». Потім коротко презентує себе групі.

«Правила нашого кола»

Мета: узгодити норми взаємодії.

Хід: учасники в колі пропонують правила (поважаємо, не перебиваємо, не оцінюємо, не обговорюємо поза групою тощо). Ведучий записує на фліпчарт. Усі підтверджують «згоден» (можна підписатися).

«Очікування – побоювання»

Мета: з'ясувати мотиви участі та страхи, знизити напругу.

Хід: дві стікер-дошки: «Чекаю...» та «Хвилююсь, що...». Учасники анонімно пишуть і прикріплюють. Коротке обговорення.

Мозковий штурм «Що таке успіх?»

Мета: зібрати спонтанні уявлення.

Хід: учасники по черзі називають слова/фрази, що асоціюються з успіхом. Ведучий записує. Потім коротко групує (про це детальніше буде в наступних заняттях).

Заняття 2. «Що для мене означає життєва успішність?»

Мета: поглибити індивідуальні уявлення про успіх, виділити особисті критерії життєвої успішності.

Структура:

1. Розігрів «Настрій сьогодні» – 10 хв
2. Індивідуальна вправа «Мій успішний день» – 20 хв
3. Робота в трійках «Коли я почуваюся успішним/успішною» – 25 хв
4. Вправа «Моє визначення успіху» – 25 хв
5. Рефлексія «Що нового я зрозумів про себе?» – 10 хв

«Мій успішний день»

Мета: конкретизувати досвід успіху.

Хід: учасникам пропонується письмово описати один день із майбутнього, коли вони відчують себе по-справжньому успішними (де вони, що роблять, з ким, що відчують). Потім – коротке обговорення в парах.

«Коли я почуваюся успішним/успішною»

Мета: виділити особисті критерії успіху.

Хід: у трійках учасники по черзі відповідають на запитання:

- «Я відчую себе успішним, коли...»
- «Мій найбільший маленький успіх – це...»
- «Я б хотів(ла) частіше відчувати себе успішним, коли...».

Інші уважно слухають, не оцінюючи.

«Моє визначення успіху»

Мета: формулювання власного визначення життєвої успішності.

Хід: кожен формулює одне речення: «Життєва успішність для мене – це...». Ведучий записує на фліпчарт, можна потім порівняти з фінальним заняттям.

Заняття 3. «Цінності та життєві орієнтири як основа успіху»

Мета: показати зв'язок між життєвими цінностями та уявленнями про успіх, допомогти учасникам усвідомити власні ціннісні пріоритети.

Структура:

1. Розігрів «Три важливі речі» – 10 хв
2. Вправа «Піраміда цінностей» – 30 хв
3. Групова дискусія «Успішний, але...» – 25 хв
4. Міні-підсумок «Що для мене важливіше: мати чи бути?» – 15 хв
5. Рефлексія – 10 хв

«Піраміда цінностей»

Мета: ранжувати індивідуальні цінності.

Хід: учасники отримують список цінностей (здоров'я, сім'я, гроші, свобода, кохання, дружба, кар'єра, творчість, допомога іншим, розвиток тощо) і обирають 10 найважливіших, потім з них – 5, а далі – 3 головні. Будують «піраміду цінностей».

Обговорення: як ці цінності пов'язані з поняттям «життєва успішність».

Дискусія «Успішний, але...»

Мета: осмислення суперечностей між зовнішнім успіхом і внутрішнім благополуччям.

Хід: групі пропонуються короткі історії (наприклад: «Людина має багато грошей, але не має близьких», «Популярна особа, але постійно відчуває самотність»). Обговорення: чи можна вважати це успіхом?

Заняття 4. «Я-образ і самооцінка в контексті життєвої успішності»

Мета: сприяти усвідомленню власних сильних і слабких сторін, формуванню більш реалістичної та підтримувальної самооцінки.

Структура:

1. Розігрів «Комплімент по колу» – 10 хв
2. Вправа «Моє дерево здібностей» – 30 хв
3. Вправа «Мої тіні» (зони розвитку) – 25 хв
4. Міні-лекція й обговорення про самооцінку – 15 хв
5. Рефлексія – 10 хв

Ключові вправи:

«Моє дерево здібностей»

Мета: усвідомити власні ресурси й досягнення.

Хід: на аркуші малюють дерево: коріння – здібності/якості, стовбур – зусилля, крона – досягнення та мрії. Потім учасники по черзі коротко презентують.

«Мої тіні»

Мета: без самознецінення побачити зони розвитку.

Хід: на іншому аркуші учасники пишуть не «мої слабкості», а «те, що я хочу в собі покращити». Обговорення: як ці аспекти впливають на відчуття успіху та що з цим можна робити (не перфекціоністично, а реалістично).

Заняття 5. «Життєві ролі, сценарії та соціальні очікування»

Мета: усвідомити вплив сімейних, шкільних і соціальних очікувань на уявлення про успішність; відокремити «чужі» сценарії від власних.

Структура:

1. Розігрів «Роль, у якій мене часто бачать» – 10 хв
2. Вправа «Що від мене чекають?» – 25 хв
3. Вправа «Чужі та свої сценарії» (робота в підгрупах) – 30 хв

4. Обговорення: «Кому я хочу належати – собі чи очікуванням інших?» – 15 хв

5. Рефлексія – 10 хв

Ключові вправи:

«Що від мене чекають?»

Мета: усвідомити тиск/очікування значущих інших.

Хід: учасники пишуть 3–5 фраз: «Мої батьки хочуть, щоб я...», «Учителі чекають, що я...», «Друзі/суспільство очікують, що я...». Потім – аналіз, що з цього співзвучне мені, а що – ні.

«Чужі та свої сценарії»

Мета: відрізнити нав'язані сценарії від автентичних бажань.

Хід: в малих групах учасники отримують картки з типами сценаріїв (наприклад: «бути тільки відмінником», «обрати «престижну» професію всупереч своїм інтересам», «бути «зручною/зручним» для всіх» тощо). Завдання: визначити, які сценарії можуть вести до формального, але не внутрішнього успіху.

Заняття 6. «Життєві ресурси: внутрішні та зовнішні»

Мета: допомогти учасникам усвідомити власні ресурси для досягнення життєвої успішності, навчити бачити підтримку навколо.

Структура:

1. Розігрів «Що мені вже вдалося?» – 10 хв

2. Вправа «Мій ресурсний рюкзак» – 30 хв

3. Вправа в парах «Погляд збоку: що в тобі є цінного?» – 25 хв

4. Колективна карта ресурсів групи – 15 хв

5. Рефлексія – 10 хв

Ключові вправи:

«Мій ресурсний рюкзак»

Мета: зібрати перелік власних ресурсів (знань, умінь, якостей, людей, досвіду).

Хід: на аркуші малюється рюкзак, у якому учасник «складає» свої ресурси (пише чи малює). Можна поділити на розділи: «Мої якості», «Мій досвід», «Люди, які мене підтримують», «Мої інтереси».

«Погляд збоку»

Мета: побачити себе очима інших.

Хід: в парах учасники по черзі говорять одне одному: «Я бачу в тобі такі сильні сторони...». Важливо: говорити конкретно й щиро.

Заняття 7. «Бар'єри, страхи й невдачі на шляху до успіху»

Мета: усвідомити бар'єри й страхи, пов'язані з успіхом та невдачами, сформувати більш конструктивне ставлення до помилок.

Структура:

1. Розігрів «Маленька невдача – великий досвід» – 10 хв
2. Вправа «Мої страхи щодо майбутнього» – 25 хв
3. Вправа «Сходи бар'єрів» – 30 хв
4. Міні-дискусія «Успіх без помилок: міф чи реальність?» – 15 хв
5. Рефлексія – 10 хв

Ключові вправи:

«Мої страхи щодо майбутнього»

Мета: винести страхи на рівень усвідомлення.

Хід: учасники письмово відповідають: «Чого я найбільше боюся, коли думаю про своє майбутнє?» (невдача, засудження, розчарування батьків тощо). Частина висловлювань група за бажанням обговорює.

«Сходи бар'єрів»

Мета: побачити, що бар'єри можна долати поетапно.

Хід: на аркуші малюються сходи: на нижніх – менші бар'єри, на верхніх – найбільші. Біля кожної сходинки учасник пише, що могло б допомогти йому подолати цей бар'єр (ресурси, кроки, підтримка).

Заняття 8. «Постановка життєвих і професійних цілей»

Мета: навчити формулювати реалістичні життєві й професійні цілі, пов'язані з уявленнями про успіх.

Структура:

1. Розігрів «Якби не було обмежень...» – 10 хв
2. Міні-лекція «Що таке ціль? Принцип SMART» – 15 хв
3. Вправа «Мої цілі на 1 рік, 5 років, 10 років» – 35 хв
4. Робота в малих групах: «Чи реалістичні мої цілі?» – 20 хв
5. Рефлексія – 10 хв

«Мої цілі на 1–5–10 років»

Мета: сформувати картину майбутнього.

Хід: учасники на трьох окремих аркушах пишуть: «Через 1 рік я хочу...», «Через 5 років...», «Через 10 років...». Потім обирають 1–2 ключові цілі і формулюють їх за принципом SMART (конкретність, вимірюваність, досяжність, релевантність, обмеженість у часі).

Заняття 9. «Моя траєкторія успіху: планування кроків»

Мета: перевести уявлення та цілі в конкретний план дій, побудувати індивідуальну «карту шляху».

Структура:

1. Розігрів «Маленький крок – не маленьке значення» – 10 хв
2. Вправа «Лінія життя» (освітньо-професійна траєкторія) – 40 хв
3. Вправа «Перші три кроки» – 25 хв
4. Короткий обмін у колі: «Що я вже готовий зробити завтра/цього тижня?» – 15 хв

«Лінія життя»

Мета: візуалізувати шлях до обраних цілей.

Хід: на аркуші проводиться горизонтальна лінія: «сьогодні» – у центрі, ліворуч – минуле, праворуч – майбутнє. Учасник позначає важливі події минулого та бажані події майбутнього, пов'язані з навчанням, професією, саморозвитком.

«Перші три кроки»

Мета: конкретизувати найближчі дії.

Хід: для однієї обраної цілі учасник формулює три конкретні кроки («що я можу зробити протягом найближчого тижня/місяця»).

Заняття 10. «Підсумок: мій особистий образ життєвої успішності»

Мета: інтегрувати отриманий досвід, актуалізувати зміни в уявленнях про успішність, підвести підсумки програми.

Структура:

1. Розігрів «Що нового з'явилося в мені за цей час?» – 10 хв
2. Вправа «Колаж «Мій успішний Я»» – 35 хв
3. Повернення до першого заняття: порівняння визначень успіху – 20 хв
4. Підсумкове коло зворотного зв'язку – 15 хв
5. Завершальні слова, ритуал прощання – 10 хв

«Колаж «Мій успішний Я»»

Мета: символічно закріпити образ життєво успішної особистості.

Хід: учасники створюють колаж (з журналів/малюнків/слів) про те, якими вони бачать себе як життєво успішних людей (не тільки у професії, а й у стосунках, самопочутті, розвитку). Потім презентують.

Порівняння визначень успіху

Мета: усвідомити зміни.

Хід: ведучий зачитує/показує перші визначення успіху (із 2-го заняття), після чого учасники формулюють актуальне визначення: «Життєва успішність для мене тепер – це...». Обговорюється, що змінилося.